

20. YÜZYILIN BAŞLARINDA TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTE KURMA
ÇALIŞMALARI

*Cuma TUNA
**Özgül ÖZCAN
***Erdem BAYIRLI
****Malik ARSLAN
*****Mehmet DOĞRU
*****Tevfik KOYUNCU

Makale Türü : Araştırma Makalesi
Makale Gönderme Tarihi :25.12.2023
Makale Kabul Tarihi :24.01.2024
Atıf Bilgisi:

Cuma Tuna, Özgül Özcan, Erdem Bayırlı, Malik Arslan, Mehmet Doğru, Tevfik Koyuncu, “20. Yüzyılın Başlarında Türkiye’de Üniversite Kurma Çalışmaları”, *International Journal Of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 2, Vol: 2, Issue: 1, 2024, pp. 418-449.

Özet

Türkiye’de üniversite kavramının oluşması ve ilk üniversitelerin kurma çalışmaları yapılırken, şüphesiz geçmiş tarihimizden faydalanmak gerekmektedir. Ancak Cumhuriyetin kuruluş aşamaları bu ilişkilerin kesin bir şekilde ayrıştırılmasını zorunlu hale getirdi. Osmanlı Devleti’nden kalan kuruluşların işlevini yitirmiş olması veya yenedünya şartlarına uygun olmaması bu tedbirin alınmasını zorunlu kılmıştır. Devlet kurucularının amacı yeni ülke kurulurken, onu yüceltecek olan eğitim kurumlarının da çağdaş dünya ile irtibatlı ve ortak ilke ve kurallara göre yönetiliyor olmasını temin idi.

Bu makalede ülkemizde kurulan üniversiteler ve bu üniversiteleri kuran milli iradenin amaçları ve kuruluş kanunları süreci anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Kanun, Türkiye, Üniversite

Abstract

While the concept of university was being formed in Turkey and the efforts were being made to establish the first universities, it was undoubtedly necessary to benefit from our past history. However, the founding stages of the Republic made it necessary to strictly separate these relations. The fact that the institutions remaining from the Ottoman Empire had lost their functions or were not suitable for the new world conditions made it necessary to take this measure. The aim of the state founders was to ensure that, while the new country was being established, the educational institutions that would glorify it were connected to the contemporary world and managed according to common principles and rules.

In this article, the universities established in our country, the purposes of the national will that

* Müdür, Antakya Özel Eğitim Uygulama Okulu, cumtuna@gmail.com, Orcid no: 0009-0000-5737-1804

** Öğretmen, Mağaracık Ortaokulu, ozgul.ozcan.46@gmail.com, Orcid no: 0009-0009-5260-6091

*** Öğretmen, Şehit Hüeyin Şerbetçi ortaokulu, er-hac@hotmail.com, Orcid no: 0009-0006-4752-8496

**** Müdür Yardımcısı, Samandağ Ataköy İlkokulu, malikarslan@live.com, Orcid no: 0009-0001-4738-5695

***** Müdür, Narlıca Anadolu Lisesi, mehmetdogruu@hotmail.com, Orcid: 0009-0004-4637-2210

***** Öğretmen, Konya Çumra Karkın İmam Hatip Ortaokulu, tevfik_k@hotmail.com, Orcid no: 0009-0002-0112-2213

established these universities, and the process of their establishment laws are explained.

Key Words: Education, Law, Türkiye, University

Giriş

“Üniversite sözcüğü, Latince universitas’tan (bütün, hep, hepsi) batı dillerine, Fransızca université’den (toplum bütününe açık, bütün bilgileri öğretildiği kurum) dilimize geçmiştir. Osmanlıca külliye (küll/bütün, genel’den) Arapça cami (toplayan, içeren) ile anlam benzerliği içerir. Latince universium (evren, bütün), universal (genel), universas (topluca) kelimelerinin türevi olan universitas sözcüğü, bağımsız tüzel kişiliğe sahip ve ortak çıkarları olan kişiler topluluğu (lonca) anlamına gelmektedir.” Günümüzde üniversitelerin tanımı ile ilgili en kabul gören görüş: üniversiteler, gerçekleri arayan, bilim üreten, bilim yayan, en üst düzeyde araştırma ve eğitimin yapıldığı, içerisinde fakülte, yüksekokul, enstitüleri ve araştırma merkezlerini barındıran, ödüllendirme, derecelendirme ve diploma verme yetkisine sahip olan kurumlardır¹.

Türk ve İslam Tarihinde Medreseler, zamanın Yüksekokulları olmaları bakımından, eğitim ve öğretim hayatında büyük önem taşırlar. Osmanlı Devleti’nin kuruluş ve gelişme dönemlerinde de medreseler bu önemlerini korumuş, İstanbul, Edirne, Bursa, İznik gibi payitaht olmuş şehirlerde kurulmuş olan medreseler zamanın en ünlü medreseleri olarak bilinir. XVI. Yüzyılın başlarından itibaren Avrupa’da baş gösteren bilimsel gelişme, İslam alemi tarafından takip edilemediği için süratle geri kalınmış, felsefe, matematik ve tıp alanlarında batılıların elde ettikleri mesafe Türk ve İslam alemi tarafından takip edilemediği gibi, kopya da edilememiştir.

Türk ve İslam âlemi daha ziyade dinî bilimler üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmış olduklarından, bu alanda son derece yüksek mertebelere ulaşmış bilim adamları, âlimler yetiştirilmiştir. Fakat mülazemet sisteminin bozulmaya başladığı XVI. Yüzyıl ve sonrasında bu medreselerden müspet ilimleri dahi okumadan mezun olan kadı ve müftüler, rüşvet karşılığı tayin sistemine dâhil olduktan sonra, medreselerin birer ilim yuvası olmaktan çıkmalarına sebebiyet vermişlerdir².

Osmanlı devlet ricali, gerilemenin ve ilimde meydana gelen çöküntünün farkına vardıktan sonra birçok alanda yenileşme ve ıslahat çalışmalarını başlatmışlardı. Zamanın dini

---

¹ Üniversitelerin Tanımı ve Üniversitelerin Tarihsel Gelişimi, 21.02.2024, <https://web.archive.org/web/20200102225853/https://circlelove.co/universite-tanimi-universitelerin-tarihsel-gelisimi/>

² Dursun Hazer, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, I, s. 278-279.

yorum anlayışı ve katı kuralcılık medreselere hâkim olan sistemin eleştirilmesini engellediği gibi, devlet ileri gelenlerinin bu alana müdahalesini de imkânsız kılmıştır.

Osmanlılar bu çıkmazdan kurtulmak ve devletin ihtiyaç duyduğu ricali yetiştirebilmek için zamanına göre modern eğitim kurumları kurmak için düğmeye basmışlardı. Devletin cephelerde içine düştüğü zor durum, ıslahat önceliğinin askeri kurumlara verilmesine, bunlarda muvaffakiyet alındıkça, diğer kurum ve kuruluşlara doğru bir yönelim olmuştur. 1700'lü yıllar Kara ve Deniz Harp okulları ile Tıp okullarının kurulması için önemli bir aşama olmuştur³. Buna karşılık dini okullarda reform bu zamanda da mümkün olmadığı gibi, katı ve merkeziyetçi düşünce iki yüz yıl daha ülkenin kaderinde önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı askeri sisteminin önemli bir parçasını mekanik ve teknik sahalardaki düşün hayatı oluştururken, daha önemli kısmını şüphesiz Türkleştirme politikasının can damarı olan ve hissiyatı eğiten bir bilim dalı, yani tasavvuf ehli olan Bektaşî sistemi oluşturmaktaydı. Bu sistemin tabandan tavana kadar devletin bütün sınıflarına yerleştirilmiş olması, askeri sistemde ihtiyaç duyulan fen bilimlerine yönelik eğitim-öğretim girişimlerini mecburen dini kurumların etkin olduğu medrese sistemiyle sürdürmeyi gerekli kılmış, buna karşılık yeni kurulan modern okullar mevcut sistem ile eş zamanlı olarak yürütülmeyi gerekli kılmıştır⁴.

Tanzimat dönemine kadar bu şekilde sürdürülen ikili sistem, ancak bu dönemden sonra kırılabilmiştir. Bunda da Yeniçeri Ocağının ortadan kaldırılmasının büyük önemi vardır. Bu döneme kadar devlet öncelikli olarak askerleri ve devlet adamlarını eğitimin bir parçası olarak görürken, bu dönemden sonra askerler kadar toplumun diğer kesimlerinin de eğitilmesinin gerekliliğine inanılmaya başlanmış olmalı ki, Rüştîye, İdadi, Sultani adı altında yeni birçok okul açıldı. Bu okulları daha üst seviyede eğitim veren ve mesleki öğretim kurumları haline dönüştürülecek olan Darülfünûn yani Üniversiteler kurulmaya başlanmıştır.

Bir İslâm devleti olan Osmanlı imparatorluğu, kaderlerine hükmettiği toplulukları, ilk fetih zamanlarında kendilerine verilen aman ve ahidnamelerin hükümlerine göre yönetmiş, İslâmiyetin tanıdığı geniş toleranstan faydalandırma konusunda “zimmi” statüsünü imparatorluğun sonuna kadar korumuştur. Bu statü sebebiyle devlet gayrimüslim toplulukların eğitimini yine o toplulukların cemaat önderlerinin yetkisine veya o cemaatin dini kurumlarına bırakmıştır. Bu kurumlar mensup oldukları dinin gereği dinsel eğitim ve öğretimlerini, yaşadıkları coğrafyanın gereklerine uygun olarak sürdürürken, Müslüman

³ Stanford Shaw-E Kural Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II, İstanbul, 1983, I, s. 341-342.

⁴ Osman Eğri, “Yeniçeri Ocağının Manevi Eğitimi ve Bektaşîlik” Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, V/10, Ankara 1999, s.173-196.

topluluklardan pek de farklı bir eğitim sistemine sahip olmamışlardı. Aynı coğrafyada yaşayan farklı topluluklar olarak, Müslümanlar ile gayrimüslimleri birbirinden ayıran tek eğitim farkı, dinsel eğitim araçları arasında matbaanın daha önce yer almış olmasıdır. İslam alemi matbaanın din ve fen bilimleri konusunda çeşitli sebepler ile ancak Tanzimat ve sonrasında ciddi bir faaliyet gösterirken; gayrimüslimler XVI. Yüzyılın sonlarından itibaren dinsel eserlerini matbu hale getirme şansına sahip olmuşlardı. Bu alanda kazanılan mesafe, Avrupa ile olan ilişkilerin zamanla yerleşmesini müteakiben, doğal etkileşimin bir sonucu olarak gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının, Müslüman vatandaşlardan önce fen bilimleriyle tanışmasına sebep olmuştur. Kapitülasyonlar bu imkânı gayrimüslim vatandaşların lehine, yurt dışında eğitim alınması veya yurt içinde kurulan yabancı okullarda okunulması yönünde daha da geliştirmiştir.

Tanzimat, Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulmuş olan öğretim kurumlarını ve bu kurumlarda verilen ders programlarını, öğretim sistemlerini kuruluş amaçlarına göre birbirinden farklı üç ayrı gruba ayırmıştır.

1. Sıbyan mektepleri ve medreseler (dini okullar),
2. Rüştîye, İdadi, Tıbbiye, Harbiye, Mülkiye, Muallim mektepleri (meslek okulları)
3. Yabancı okullar.

Bu okullar Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar bir arada yaşamaya devam etmiş; buralarda yetişen insan gruplarının devlet kademelerinde birlikte çalışmaları, devletin yönetiminde birinin ak dediğine, diğersinin kara dediği karmaşık bir dönemin yaşanmasına sebep olmuştur. Yenileşme hareketinin hız kazandığı bu dönemde, zıt eğitim anlayışıyla insan yetiştiren bu sisteme bir müdahalenin yapılmamış olması, batı eğitim kurumlarının tam olarak ülkemizde yerleşmesini imkânsız kıldığı gibi, İslami bilgileri veren bu okullarda okutulan derslerin bir önceki yüzyılda okutulan ders sistemiyle devam etmesine sebep olmuştur. Arap ve Fars edebiyatı hâkimiyetini korurken, Türk ve Batı edebiyatı devletin uyguladığı sansür sebebiyle yeterince gelişmemiş ve giderek bir muhalif sistem haline dönüşmüştür.

Medreselerden yetişen, ancak eğitimlerini yurt dışına çıkararak geliştiren, toplumun içinde bulunduğu çıkmazı görerek, sistem kadar, devletin tutumunu da eleştiren bazı aydınların çabaları, II. Abdülhamit Han'ın eğitim reformunu başlatmasına ve ilk defa zorunlu ve modern ilkokulların açılmasına sebep olmuştur. 1876 Anayasası (Kanun-ı Esasi)'na koyulan "*Osmanlı efradının kâffesince tahsil-i maârifin birinci mertebesi mecburî olacak ve*

bunun derecâtı ve teferruâtı nizâm-ı mahsus ile tayin kılınacaktır.” maddesi ile ilköğretim mecburi hale getirilmiştir⁵. Bununla beraber medrese sistemi eski haliyle devam etmiştir. 29 Eylül 1914 yılında çıkarılan Islah-ı Medaris Nizamnamesi, medreselerin batılı anlamda modernleştirilmesi için bir aşama oldu. İstanbul medreseleri 4 yıllık 3 kısma ayrılmış olup, dini ilimler yanında felsefe, riyaziye, tıbbiye, fizik, kimya, iktisat gibi dersler verilmek suretiyle modern bir çehre kazandırılmaya çalışılsa da savaş sebebiyle bu girişim sonuçlandırılmamış, medrese-mektep ikiliği Cumhuriyete kadar devam etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra milli eğitim politikası yeni baştan ele alınmış, Mustafa Kemal Atatürk’ün 31 Ocak 1923’te İzmir’de yaptığı bir konuşma ve ardından 1 Mart 1924’te mecliste yaptığı ikinci bir konuşmada milli eğitimin birleştirilerek, medreselerin kapatılıp, modern okulların açılacağına işaretini vermiştir. TBMM’nin 3 Mart 1924’te aldığı bir kararla Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan tüm vatandaşların aynı tip mekteplerden eğitim alması için, ilim ve öğretim kurumlarının, Şeriye ve Ekaf Vekâleti ya da özel vakıflar tarafından sürdürülen medrese, mektep ve kursların tamamının Maarif vekâletine bağlanması temin edildi. Bu kanunla medreselerin dini işlevi ortadan kaldırılmış oldu. Medreseler yerine modern mekteplerin açılması ve din eğitiminin Maarif Vekâleti’nin denetiminde olmak üzere, İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulacak olan bir İlahiyat Fakültesi’ne tevdi edilmesine karar verildi. Türk insanının dini müesseselerinin devamını sağlayacak olan din adamlarının (imam ve hatip) yetiştirilmesi işi, medreselerin yerini almış olan mekteplerin üzerinden böylece alınmış oldu. Maarif Vekâleti’ne devredilen medreselerin işlevleri bu şekilde ortadan kaldırıldıktan sonra tamamı kapatıldı. İstanbul Üniversitesi’nin İlahiyat Fakültesi’ne öğrenci yetiştirebilmek için de ülkenin çeşitli merkezlerine İmam-Hatip Liseleri açılması yoluna gidilmiştir⁶.

Darülfünun’dan Üniversiteye

Tanzimat, Türk eğitim sisteminde bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Bu sistem II. Mahmud’un son döneminde başlatılan ilk ve orta öğretim alanındaki batılılaşma çalışmaları sayesinde Tanzimat ile bir düzen ve intizama sokulmak istenmiştir. Üniversite kurmak ve vatanın her toprağında yüksek tahsil yapacak kurumların kurulması fikri de yine bu dönemin ürünü olup, 1846’da İstanbul’da bir “Darülfünun inşası”na başlanması bu

⁵ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara 1991, s. 67

⁶ Musa Çadırcı-Azmi Süslü, *Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi*, Atatürk’ün 100. Doğum Yılına Armağan, Ankara 1982, s. 3-5.

süreçte ilk adım olmuştur.

Darülfünun'un yapımı için Ekim 1846 sonlarına doğru faaliyete geçilmiş ve Ayasofya Camii yanında bir arsada okulun temeli atılmıştır. Binanın yapım aşaması oldukça uzun sürmüş, eğitim ve öğretim faaliyetlerine bir türlü başlanamamıştır. 12 Ocak 1863'te Derviş Paşa'nın gayretleriyle çalışmalar başlatılmış, ilk fizik dersi de paşa tarafından verilmek suretiyle bir örnek teşkil edecek adım atılmıştır. Bu okulda dersler herkese açık olduğu için bir süre sonra ilgi azaldı ve sonunda okul kapatılarak Maliye Nezareti'ne devredildi. Okul geçici olarak kiralık ahşap bir konağa nakledildi ve 1865'te çıkan bir yangın Okul'un buradaki varlığını da sona erdirdi.

Darülfünun kurmak için ikinci girişim 1 Eylül 1869 yılında yapıldı. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi çıkarılarak, ilk defa yükseköğretim için Osmanlı Devleti'nde özel bir kanun ilan edilmiş oldu. Darülfünun'un ikinci denemesinde okutulacak dersler de bu kanunda açıkça belirtildi. Hikmet ve Edebiyat, İlm-i Hukuk, Ulûm-ı Tabiiye, Riyaziye gibi fakültelerin olacağı bu yeni üniversite, "Darülfünun-ı Osmaniye" olarak bilinir. Öğretim dili Türkçe olan üniversitenin, öğretim üyesi eksikliği sebebiyle, bir süre Fransızca eğitim yapmış olduğu anlaşılmaktadır. Batıdaki benzerlerinin programına sahip olmasına rağmen yönetmeliklerin bir kısmı imkansızlıklar sebebiyle uygulanamamıştır.

Darülfünun bütün eksikliklerine rağmen 20 Şubat 1870 tarihinde açıldı. 15 Aylık bir eğitim hayatından sonra müdürü Cemalettin Afgani'nin şüpheli davranışları sebep gösterilerek 1871 yılı ortalarında kapatıldı. Darülfünun girişimleri bundan sonra da devam etmiş, Galatasaray Lisesi'nin bir şubesi olarak açılan "Darülfünun-ı Sultani" de bir süre sonra öncekinin akıbetini paylaşmıştır. 1882 yılındaki bu denemeden sonra 14 Ağustos 1900 yılında hazırlanan bir başka nizamname ile yeni bir Darülfünun denemesi yapılmıştır. Darülfünun-ı Şahane olarak açılan bu yeni okul 1 Eylül 1900 tarihinde eğitim öğretime başlamıştır. Bu yeni nizamname eski nizamnameleri yetkisiz kılmakla beraber, gerçek bir üniversitenin kuruluşunu gerçekleştirmek üzere tam yetkili bir merci haline getirilmiştir. II. Meşrutiyet döneminde üniversite problemi yeniden ele alınmış, Askeri ve Mülki Tıbbiyeler bir araya getirilerek, "Tıp Fakültesi" adı altında birleştirilmişlerdi.

İstanbul'da kurulan bu yeni Darülfünun'un 5 fakülteden oluşacak şekilde düzenlenmiştir. 21 Ağustos 1909'da yayınlanan talimatnamede; ulum-i şer'iyeye, ulum-i hukukiye, ulum-ı tıbbiye, fünun, ulum-ı edebiyeye adlarını taşıyan fakültelerden oluşuyordu. Bu talimata göre bir öğretmenlerden oluşan bir meclis tarafından yapılacak seçimler sayesinde

üniversitenin teşkilatı kurulacaktı. Buna göre seçimle atanan bir Reis, Maarif nezareti tarafından tayin edilen bir Müdür ve Darülfünunun başında olması gereken ve nezaret tarafından atanan bir umumi müdür olacaktı. Fakültelerin öğrenim süreleri de belirlenmiş olup, Tıp 6, Hukuk 4 ve diğer şubeler 3 yıllık eğitim vereceklerdi.

21 Nisan 1912 yılında bir başka nizamname daha hazırlanmıştır. Bu nizamname Darülfünunun disiplin işleri kurallara bağlanmış, şubeler “fakülte” adını almışlardı. Bu tarihe kadar bağımsız bulunan Tıp Fakültesi de Darülfünuna bağlanarak yeni bir dönem başlatılmış oldu. Bu yeni dönemde yabancı profesörler de çalıştırılmış, bir üniversite kimliği kazanılması yolunda önemli adımlar atılmıştı. Şubelere “Fakülte”, profesörlere “Müderris”, araştırma enstitülerine “Dar’ül-Mesai” adı verilmiştir.

Eğitim öğretime sağlam adımlar ile başlanmış olmasına rağmen, Cihan harbinin çıkmış olması, eğitim çağındaki gençlerin askere alınması sebebiyle, bu girişimden de bir sonuç alınamadı. Savaşın sonunu belirleyen Mondros Mütarekesi ile askere alınan gençlerin bir kısmının Darülfünuna dönmesi esnasında, mütareke şartlarına göre ülkemizden ayrılan Avusturya ve Macaristan asıllı profesörlerin yeri doldurulamayınca, öğrenciler ortada kalmış, eğitim öğretim yapılamamıştı. Kurumun derlenip toparlanması ise ancak 11 Ekim 1919 tarihli “Darülfünun-ı Osmani Nizamnamesi” hazırlanarak yayınlanmasından sonra mümkün olabilmiştir. Nizamnameye göre İstanbul Darülfünun’u Hukuk, Tıp, Edebiyat ve Fen fakültelerinden oluşacak, müdahalelerden uzak bir eğitim öğretim hakkına sahip olacaktı. Daha önce Müdür-i Umumisi olan Darülfünun yöneticisinin adı Rektör, Müderrisler arasından seçilecek ve “Darülfünun Emini” adını alacaktı. Emin başkanlığında Fakültelerin Reisleriyle temsilcilerinden kurulan bir “Darülfünun Divanı” yani bugünkü anlamıyla “Senato” kurulacaktı. Nizamname, sınıf usulünü kaldırdığı gibi, öğrencilerin eğitim öğretime başlama tarihleri arasında bir devre olarak sömestr olarak adlandırıldı. Darülfünun işgal yılları sonuna kadar da bu şekilde eğitime devam etmiştir.

Lozan Barış Anlaşmasının imzalanmasından sonra İstanbul işgalden kurtarıldı. İşgal güçlerinin son askerinin çekilmesinden sonra Darülfünun, Harbiye Nezareti’nin binasına yerleştirildi. Kurum Yıldız Sarayı’ndaki kütüphane ile desteklenmek suretiyle Cumhuriyet yıllarının ilk eğitim politikasından nasiplenen Darülfünun, böylece yeniden işlerlik kazanmış oldu. 1923’te toplanan I. İlmî Heyet’in gündemine alınan Darülfünun’da görev yapacak öğretim üyelerinin özlük işlerine ilişkin bir de yasa çıkarıldı. Darülfünunun işletiminde 1924 yılına kadar bir değişiklik yapılmadığı gibi, Tevhid-i Tedrisat kanununun ile Darülfünun

bünyesinde bir de İlahiyat Fakültesi açılmasına karar verildi. 1 Nisan 1924'te toplanan TBMM, aldığı bir karar ile kuruma kanuni bir statü vermek suretiyle bütçesi oluşturulmak suretiyle, üniversitenin idari ve mali özerkliği sağlanmış oldu. 21 Nisan 1924'te toplanan Bakanlar Kurulu, hazırladığı bir talimatname ile kurumun 1933 yılında kapatılmasına kadar varlığını yürütmesine temel teşkil etmiştir.

Darülfünun'un bu şekilde her 10 yılda bir kesintiye uğrayarak, kapatılması gerçek bir Üniversite kimliğinin oluşturulamamasının başlıca sebebi olmuştur. Bu durum kurumun ilmi kimliğini zayıf düşürerek yenilikleri izlemekten uzak kalmasına sebep olduğu gibi, batıyla bütünleşme isteklerine rağmen, bu yolda atılacak adımlara katkı sunmasını da engellemiştir.

Darülfünun, normal eğitim döneminde dahi bir kadrodan yoksun olması sebebiyle, burada eğitim görmek isteyen öğrenciler toplum nazarında bir yer edinemediği gibi, üniversiteyi yönetecek kadrolara da şüphe ile yaklaşıldı. Daha önce doğrudan Maarif Vekâleti'ne bağlı olarak kurulmuş olan üniversite, devlete o derece bağımlı hale gelmiştir ki, en küçük bir husus dahi doğrudan bağlı olduğu kuruma yazı yazılmak suretiyle talep edilir, bu yazışmalar da uzun zaman yürürlüğe girmediğinden eğitim gibi diğer hususlar da aksar giderdi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra her alanda yaşanan değişime karşı duyarsız kalan Darülfünun, hukuk, dil ve tarih alanlarında olanlara dahi itibar göstermemiş olması, kapatılması için bir gerekçe oluşturmuş olduğundan 31 Temmuz 1933 yılında kapatılmıştır.

Darülfünun'un kapatılmasında şüphesiz Mustafa Kemal Atatürk'ün kafasındaki üniversite sistemine uygun olmayışının büyük etkisi vardı. Mustafa Kemal Atatürk 1930 yılındaki ziyaretinde Darülfünun'da çok sıcak bir ortam olduğunu söylese de bazı sorduğu teknik sorulara tatmin edici içerikte cevap alamamıştır. Ülkenin kalkınması için Darülfünun'un gelişmiş ülkelerin üniversiteleri ile rekabet edebilecek nitelikte olmasını elzem görmüştür. Emin (Rektör) Muammer Raşit Bey ile görüşmesinde ihtiyaç duyulduğu ifade edilen tutarın en az iki katı paranın Darülfünun'a harcanması gerektiğini söylemiştir. Bu bilinçle, 1933 yılında Darül funun İstanbul Üniversitesine dönüştürüldüğünde tüm devlet gelirinin %1'ini her yıl bu kuruma aktarma kararı alınacaktı. Darülfünun'da köklü bir islah çalışması gerektiği halk tarafından da dile getiriliyor, müderrislerin Darülfünun'u geçim kapısı olarak değil bilime hizmet yeri olarak görmesi gerektiği görüşü gazetelerde yazılıyordu Mustafa Kemal Atatürk ziyaretinde Darülfünun Emni Muammer Raşit Bey'den hocaların

bilimsel çalışmaları ile ilgili bilgi istemiş ancak aldığı yanıtta ve genel durumdan memnun olmamıştı⁷.

1932 yılında Mustafa Kemal Atatürk dünyaca ünlü pedagoji profesörü Albert Malche'yi İstanbul'a davet ederek kendisinden Darülfunun ile ilgili bir rapor hazırlamasını istemiştir. Bu raporda Darülfunun'un Avrupa standartlarında olmadığına, bilim üretmek yerine Avrupa'da üretilen bilimi öğretme görevi üstlendiğine, çağın gerisinde kaldığına ve verimli bir ortamı olmadığına yönelik bilgiler yazmaktaydı. Albert Malche'nin raporunda ayrıca yükseköğretim kurumlarının yabancı dil eğitime önem vermesi, öğretim elemanlarının bilimsel çalışmalara teşvik edilmesi, gerçek yaşam ve yükseköğretim kurumları arasında sıkı bir bağ kurulması, yalnızca teorik değil uygulamalı çalışmaların yapılması gerektiği gibi maddeler mevcuttu. Ek olarak, idari konuda eksikliklerin olduğu ve sosyal yaşam açısından da Darülfunun'un Avrupa üniversitelerinin oldukça gerisinde olduğuna yönelik görüşler bildirilmiştir⁸.

Raporu titizlikle okuyan Mustafa Kemal Atatürk 1933 yılında bir islahat komisyonu kurduğunu. O yıl yaklaşık 150 hocası bulunan Darülfununun 90 civarında hocası işten çıkarılmış ve hoca ihtiyacının karşılanması için yurtdışına genç akademisyenler gönderilmeye başlanmıştır (Ata, 2012). İşten çıkarılan hocaların maaşları kesilmemiş, devlet kadrolarında yeni işlerine atanana kadar maaşları ödenmiştir. Bu dönemde, Almanya'da Nasyonal Sosyalistlerin yönetime geçmeleri neticesinde çok sayıda Yahudi akademisyen de Almanya'da işlerinden çıkarılmışlardır. Bu bilim insanlarının bir bölümü Türkiye'ye gelmiş ve hoca ihtiyacımızın karşılanmasında, üniversitelerin gelişimlerinde çok önemli katkılar sağlamışlardır. Ünlü Fizikçi Albert Einstein da Mustafa Kemal Atatürk tarafından mektup yazılarak İstanbul Üniversitesi'ne davet edilmiştir. Ancak, Einstein Türkiye'ye gelmeyi tercih etmemiştir. O yıllarda ününe kavuşmamış olan Albert Einstein'ın Atatürk tarafından takip edilmesi, Atatürk'ün bilime verdiği önemi bir kez daha gözler önüne sermektedir. İstanbul Üniversitesi kurulup gelişimine devam ettiği sıralarda ülkemizde ikinci bir devlet üniversitesi yine İstanbul'da kurulmuştur⁹.

İstanbul Darülfunununun yerini bu tarihte İstanbul Üniversitesi olarak, tıp, hukuk, fen ve edebiyat fakülteleriyle teşkilatlandırılmıştır. İlahiyat Fakültesi, İslam Tetkikleri

---

⁷ Eren Kömürlü, "1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları", *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, Nisan 2019, Cilt 2, Sayı 1, s. 37.

⁸ Kömürlü, "1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları"..., s. 37.

⁹ Kömürlü, "1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları"..., s. 37.

Enstitüsü'ne dönüştürüldü. Ayrıca Türkiyat Enstitüsü, Coğrafya Enstitüsü, Morfoloji Enstitüsü, Kimya Enstitüsü, Elektronik Enstitüsü adını alan 7 yeni enstitünün kuruluşu için adım atıldı.

Darülfünun'un bu şekilde ortadan kaldırılması, esasen Türkiye'deki üniversitelerin teşkilatlanmasında yeni ve köklü bir değişimin yaşanmasına, yeni birçok üniversitenin kurulmasına ve bu yolda birçok kanunun çıkarılmasına sebep oldu.

Üniversiteler Kanunu'nun Çıkarılması

Osmanlı Devleti'nin dağılmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti'ne kalan topraklarda üniversite olarak sadece daha sonra İstanbul Üniversitesi olacak olan Darülfünun vardı. Cumhuriyetin kurulmasından sonra hukuki yapının tamamlanması için bu üniversite bünyesinde 1925 yılında Hukuk Fakültesi açıldı. 13 Ekim 1932'de alınan bir kararla başkent ilan edilen Ankara'da üniversiteleşme başlatıldı ve 1935 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, 1943 yılında da Fen Fakültesi hizmete sokuldu. 1945 yılında bu zincire Tıp Fakültesi eklendi. 1925 yılında başlatılan ve 1946 yılına kadar devam eden süreçte başkentte de üniversiteleşmenin yolu açıldı ve Ankara Üniversitesi'nin temellerini oluşturacak olan fakülteler kurulmuş oldu. Bunu takiben 13 Haziran 1946 tarih ve 4936 sayılı ilk Üniversiteler Kanunu¹⁰ çıkarılarak, 18 Haziran 1946'da Ankara Üniversitesi tüzel kişiliğe sahip kılındı ve senato da aynı yılın 13 Kasım'ında hizmete girdi.

Üniversiteler kanununun çıkarılmasından sonra İstanbul'da ikinci üniversite olarak İTÜ kuruldu. Bu üniversite aslında İstanbul Teknik Üniversitesi'nin kökleri 1795 yılında III. Selim tarafından kurulan Mühendishane-i Berri Humayun gibi 18. yüzyıldan itibaren açılan askeri okullara dayandırılmaktadır. Bazı araştırmacılar, daha da ileri giderek 17. yüzyıldan itibaren İstanbul'da faaliyet gösteren çeşitli askeri mühendislik okulları ile İstanbul Teknik Üniversitesi tarihini birleştirmektedirler. Bu yaklaşım İstanbul Üniversitesinin kuruluş yılı için 1453 yazılması ile benzerdir. İstanbul Teknik Üniversitesi'nin organik bağı olan, temelini dayandığı ilk eğitim kurumu Osmanlı'nın ilk sivil mühendislik okulu olan Hendese-i Mülkiye Mektebidir. Bu okul cumhuriyet kurulduktan sonra yeni laboratuvarlara sahip olmuş, uygulamaya ve deneye daha önem veren bir kuruluş haline getirilmiş ve 1928 yılında

---

¹⁰ 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu: Kanun 9 bölüm 81 madde, 17 geçici madde ve Ankara üniversitesine ait 3 cetvelden oluşmuş olup, genelde Üniversitelerin sahip olacağı özerk ve tüzel kurumları, hükümet denetimini, öğretim üye ve yardımcılığı prensiplerini, mali sorunları ve disiplin işlerini düzenlemiştir(Çadırıcı-Süslü, *a.g.e.*, s. 17-23; 18.06.1946 Tarihli Resmi Gazete).

ismi Yüksek Mühendis Mektebi olarak değiştirilmiştir. 1933 yılında İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşu ve üniversite reformunun ardından bu okulun da Avrupa'daki Teknik Üniversiteler ile yarışır hale getirilmesine yönelik reform çalışmaları başlamıştır. Yüksek Mektep olmaktan çıkıp, bünyesinde çok sayıda bölüm, fakülte, gelişmiş araştırma olanaklarına sahip laboratuvarlar bulunan bir Teknik Üniversite kurmanın gerekliliği görülmüş durumdaydı. Gelişen birimler ve artacak öğrenci sayısı için ihtiyaç duyulan yapı eskisi gibi bir mektep olmayı değil, üniversite olmayı gerektiriyordu. 1944 yılında Yüksek Mühendis Mektebi'nin ismi İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) olarak değiştirilmiş ve resmi olarak 4619 numaralı kanun ile Türkiye'nin ikinci üniversitesi kurulmuştur. İTÜ'nün kuruluşundan önce Yüksek Mühendis Mektebinin müdürü olan Ord. Prof. Dr. Osman Tevfik Taylan İTÜ'nün ilk rektörü olarak görevine 1948 yılı Temmuz ayına kadar 4 yıl süreyle devam etmiştir¹¹.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de yönlendirmeleri ile Türkiye'de bir teknik üniversite kurulmasına yönelik mühim çalışmalar gerçekleştirmiş ve Yüksek Mühendis Mektebi Dünya'nın önde gelen teknik üniversitelerinden biri haline dönüşmüştür. O yıllarda üniversiteler Milli Eğitim Bakanlığına bağlıdır, bu sebeple Hasan Ali Yücel Teknik Üniversitenin kuruluşu ile ilgili çalışmalarla bizzat ilgilenmiş, İTÜ'nün kurulmasına yönelik bir çalışma gurubu kurdu, gözlemler ve toplantılar gerçekleştirilmiştir. Hasan Ali Yücel İTÜ'nün Gümüşsuyu'ndaki binasında yeni üniversitenin açılış töreninde 1944 yılının 20 Kasım günü gerçekleştirdiği konuşmasında Teknik Üniversite'nin kurulması için çalışmaların 1941 yılında başlamış olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda bu konuşmasında Hasan Ali Yücel, İstanbul Teknik Üniversitesi'nin yalnız gelişmiş ülkelerdeki bilimi öğreten değil, bilim üreten, deneye ve gözleme dayalı pozitif bilimlerdeki gelişmeleri uluslararası ölçekte yönlendirebilen bir kuruluş olması hedefini vurgulamıştır¹².

4 Temmuz 1946 yılında toplanan ilk üniversite senatosu başkentte kurulan ilk üniversitenin öğretime başlama tarihini 21 Ekim 1946 olarak kabul etti. Resmi olarak 1946 yılında 4936 numaralı kanunla kurulan Ankara Üniversitesi'nin başkentteki en köklü birimi Hukuk fakültesidir. 1 Mart 1922 günü Mustafa Kemal Atatürk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmasında Anadolu'nun genç hukukçulara duyduğu ihtiyaçtan bahsetmiş ve bu alanda yetişmiş mezunların en kısa süre içerisinde ülkeye hizmet etmelerinin

¹¹ Kömürlü, , "1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları"... , s. 37.

¹² Kömürlü, , "1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları"... , s. 37.

sağlanması gerektiğine vurgu yapmıştır. Mustafa Kemal Atatürk Hukuk Mektebinin kurulacağı sinyallerini 1922 yılında vermiş olsa da 1925 yılında Ankara'daki Hukuk mektebinin kurulması için mecliste oylama yapılmış ve bu okulun kurulması seçimle kabul edilmiştir. Eğitimin geç kalmadan başlayabilmesi için okul binası düzenlenene kadar ilk dersler Ulus'ta bulunan I. Meclis binasında başlamış, daha sonra yine Ulus'ta bulunan bir başka binaya geçilmiştir. 5 Kasım 1925 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk Hukuk Fakültesinin açılış töreninde “Cumhuriyetin müeyyidesi olacak bu büyük müessesenin açılışında hissettiğim saadeti hiçbir teşebbüste duymadım” demiştir. Bu konuşmanın yapıldığı törenden bir fotoğraf Şekil 4'te verilmiştir. Hukuk Mektebi 1946 yılında yeni kurulan Ankara Üniversitesine bağlanmıştır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi günümüzdeki binasına 21 Ekim 1946 tarihinde taşınmıştır¹³.

Ankara Üniversitesinin başkentteki temellerinden en eski ikincisi 1935 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün teşvikleri ile kurulan Dil Tarih Coğrafya Fakültesidir. Bu fakültenin ilk dersleri Ulus'taki Günümüzde Devlet Tiyatrolarına ait olan Gençlik Parkı yanındaki Evkaf Apartmanında başlamıştır. Ankara Üniversitesinin Fakülte olarak kurulan ilk akademik birimi olan Dil Tarih Coğrafya Fakültesi 1946 yılına kadar Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak faaliyet göstermiş, aynı yıl fakülte günümüzdeki binasına taşınmış ve Ankara Üniversitesi'ne bağlanmıştır¹⁴.

17 Eylül 1943 yılında Ankara'da bir Fen Fakültesi kurulması için meclisten karar çıkmıştır. Ankara Fen Fakültesinin açılış dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün katılımı ile 8 Kasım 1943 tarihinde gerçekleşmiştir. Bugün Ankara Üniversitesi Tandoğan kampüsünde bulunan Ankara Fen Fakültesi binalarının inşaatı tamamlanana kadar eğitim Gazi Eğitim Enstitüsü ana binasında gerçekleştirilmiştir. 1946 yılında Ankara Üniversitesi'nin kurulması ile ismi Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi olmuştur¹⁵.

Ankara Üniversitesi kurulmadan bir yıl önce, 1945 yılında Tıp Fakültesi öğretime başlamış ve 1946 yılında Fakülte Ankara Üniversitesine bağlanmıştır. Bu sayılan Fakülteler Üniversitenin Ankara'da temelleri atılan birimleri olup, bu birimlerden daha önce İstanbul'dan Ankara'ya taşınan ve kökeni Osmanlı'ya dayanan Ankara Üniversite fakülteleri de olmuştur. Bu fakülteler Ziraat Fakültesi, Veterinerlik Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesidir. Ziraat Fakültesinin kökleri 1846 yılında İstanbul'da kurulan Ziraat Mektebine

¹³ Kömürlü, , “1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları”..., s. 37-38.

¹⁴ Kömürlü, , “1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları”..., s. 38.

¹⁵ Kömürlü, , “1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları”..., s. 38.

dayanmaktadır. Osmanlı'nın ilk Ziraat Mühendisi ünvanı ile mezun verdiği okul, Halkalı Yüksek Ziraat Okulu 1891 yılında İstanbul'da eğitime başlamıştır. 1928 yılında Halkalı Ziraat Yüksek Okulu kapatılmış ve Türkiye Tarımını modernleştirmek için 1930 yılında Ankara'da Yüksek Ziraat Okulu açılmıştır. 1933 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleri ile eğitimde bir reform yapılarak bu okul Yüksek Ziraat Enstitüsü adını ve 1948 yılında Ankara Üniversitesine bağlanarak Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi adını almıştır. 1933 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü açılırken İstanbul'da bulunan Baytar Mektebi Ankara'ya nakledilmiştir. Kasım 1933 tarihinden itibaren Baytarlık Fakültesi ismini almış ve 1948 yılında Ankara Üniversitesine bağlanmıştır¹⁶.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinin temelini oluşturan "Mekteb-i Fünunu Mülkiye" Türkiye Cumhuriyetine Osmanlıdan kalan bir eğitim kurumudur. 1859 yılında kurulan bu okulun Ankara'ya taşınması için 1935 yılında mecliste karar alınır. Mülkiyenin binasının 1936 yılında tamamlanması neticesinde aynı yıl Kasım ayında dersler Ankara'da devam etmiştir. Okul 1950 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi ismini almış ve Ankara Üniversitesine bağlanmıştır. Burada sayılan fakülteler Ankara Üniversitesinin kuruluşundan önce var olan eğitim kurumlarıdır ve Ankara Üniversitesinin temellerini oluşturmuştur. Bu fakülteler dışında kalan Ankara Üniversitesi fakülteleri üniversitenin kurulması sürecinden sonra faaliyetlerine başlamıştır¹⁷.

Ankara Üniversitesi'ne sonraki 35 yıllık süreçte daha birçok fakülte katıldı ve üniversitenin çapı genişledi. 1948 yılında Ziraat-Veteriner Fakültesi, 1949 yılında İlahiyat Fakültesi, 1950 yılında Siyasal Bilimler Fakültesi, 1960 yılında Eczacılık Fakültesi, 1965-66 yılında Eğitim Fakültesi, 1973 yılında Diş Hekimliği Fakültesi, 1975 yılında Tıp Fakültesi kuruldu. 1981 yılında alınan bir kararla bu fakültelerin tamamı Ankara Üniversitesi'ne bağlanarak, üniversite 12 fakülte ve 4 yüksekokuldan müteşekkil bir üniversiteye dönüştürüldü. Bu arada İstanbul'da ihmal edilmedi ve İstanbul Teknik Üniversitesi de 1944 yılında hizmete girdi.

Üniversitelerin gelişimi için 1946-1960 yılları arasında 4936 sayılı kanuna ilave olarak 6552, 5239, 5234, 114 ve 115 sayılı kanunlar çıkarıldı. Bu kanunlardan 6552 sayılı kanun 13 Kasım 1947 tarihinde ilan edilerek Üniversite eylemli öğretim üyelerinin seçimleri hakkında

---

¹⁶ Kömürlü, , "1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları"... , s. 38-39; Atilla Özgür, " Veteriner Hekim Terimi Üzerine Tarihsel Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi, Sayı: 44, s. 97-99..

¹⁷ Kömürlü, , "1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları"... , s. 38.

bir tüzük oluşturuldu. 10.03.1947 yılında ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından “Üniversite doçentliği imtihan yönetmeliği” yürürlüğe girmişti.

Ancak bu kanunlar üniversitelerin önünü açmak hususunda yeterli olmamıştır. Ordinaryüslük ve profesörlük kadrolarının kısıtlı oluşu nedeniyle uzun yıllar doçent kadrosunda çalışan ve yeteneklerini kanıtlayan bilim damlarının profesör olamamalarının yarattığı huzursuzluk sürmekteydi. Bu huzursuzluk 27 Mayıs 1960 devrimini yapanlara malzeme olmuş ve üniversite reformu olarak Milli Birlik Komitesi tarafından 114 ve 115 sayılı kanun çıkarılmıştır. 27 Ekim 1960 tarihli 114 sayılı kanun ile üniversitelerden 147 öğretim üyesi ve yardımcısı uzaklaştırılmış ve tarihi bir hata işlenmiştir. 12 Nisan 1962 tarih ve 43 sayılı yasa ile bu yanlıştan dönülmeye çalışılmış ve akademik personelin yeniden üniversiteye dönüşü sağlanmıştır. Aynı dönemde 13 Haziran 1946 tarih ve 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun 40. Maddesi değiştirilerek Milli Eğitim Bakanı'nın üniversite üzerindeki yetkileri azaltılmış ve doçentlere fakülte yönetiminde ve yükselmelerinde bazı imkânlar getirilerek, ordinaryüs profesörlük unvanı, geriye dönük olmamak şartıyla kaldırıldı.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (09.07.1961)'nın üniversitelerle ilgili kanunu değiştirilerek 20 Eylül 1971 tarihinde 1488 sayılı kanun ile; “(Mad. 120) Üniversiteler ancak devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler, özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Üniversite özerkliği, bu maddede belirtilen hükümler içinde uygulanır ve bu özerklik, üniversite binalarında ve eklerinde suçların ve suçluların kovuşturulmasına engel olmaz. Üniversiteler, devletin gözetimi ve denetimi altında, kendileri tarafından seçilen organları eliyle yönetilir. Özel kanuna göre kurulan devlet üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır. Organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar. Son fıkra hükümleri saklıdır.

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler. Kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri görev ve yetkileri, üniversiteler üzerinde devletin gözetim ve denetim hakkında kullanma usulleri ve üniversite organlarının sorumluluğu öğrenim ve öğretim hürriyetlerini engelleyici eylemleri önleme tedbirleri, üniversiteler arasında ihtiyaca göre öğretim üyeleri ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine ve kalkınma planı ilkelerine göre yürütülmesi esasları kanunla düzenlenir.

Üniversitelerin bütçeleri, genel ve katma bütçelerin bağlı olduğu esaslara uygun olarak yürürlüğe konulur ve denetlenir. Üniversitelerle onlara bağlı fakülte, kurum ve kuruluşlarda

öğrenim ve öğretim hürriyetlerinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarınınca da giderilmemesi halinde Bakanlar Kurulu ilgili üniversiteleri veya bu üniversiteye bağlı fakülte, kurum ve kuruluşların idaresine el koyar ve bu kararını hemen Türkiye Büyük Millet Meclisi birleşik toplantısının onanmasına sunar. Hangi hallerin el koymayı gerektireceği, el koyma kararının ilan ve uygulanma usulleri ile süresi ve devamınca Bakanlar Kurulunun yetkilerinin nitelik ve kapsamı kanunla düzenlenir.”¹⁸

Bu üniversitelerin akabinde Karadeniz Teknik Üniversitesi de devreye alındı. Ankara ve İstanbul’dan sonra ilk üniversite kurulan şehir Trabzon olmuştur. Kökleri İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi gibi Osmanlı dönemine dayanmayan, Türkiye Cumhuriyetinin sıfırdan kurduğu ilk üniversite Karadeniz Teknik Üniversitesidir. Trabzon milletvekillerinden Mustafa Reşit Tarakçıoğlu ve arkadaşlarının meclise sundukları öneri ile 20 Mayıs 1955 günlü ve 6594 sayılı kanunla Karadeniz Teknik Üniversitesi kurulmuştur. Ancak, o tarihte şehirde yükseköğretime yönelik bir alt yapı olmadığı için kuruluş tarihinden yaklaşık 8 yıl sonra 2 Aralık 1963 tarihinde Trabzon’da bir ilkokul binasında eğitim başlamıştır¹⁹.

Daha önce kurulan İstanbul ve Ankara’daki üniversitelerinki gibi kökleri olmayan, yepyeni bir üniversitenin hızla gelişmesi gerekiyordu. Ancak, Türkiye’ye ışık saçması ve teknik personel yetiştirmesi amacı ile cumhuriyetin sıfırdan kurduğu ilk teknik üniversitenin İstanbul, Ankara ve İzmir gibi ülkenin büyük şehirlerine uzak bir yerde olması onu kalkındırarak yeterli kadrolara kısa sürede sahip olmak açısından bir dezavantajdı ve gerçek anlamda idealist insanlara ihtiyaç vardı.

Karadeniz Teknik Üniversitesinde ilk eğitim veren bölümler İnşaat mühendisliği ve mimarlık bölümleri olmuştur. Hemen arkasından Makine-Elektrik ve Orman Fakülteleri kurulmuştur. Üniversite 1966 yılında günümüzdeki KTÜ Merkez kampüsüne (Kanuni Kampüsü) taşınmıştır. Yine 1966 yılında eski Milli Eğitim Bakanı ve Atatürk Üniversitesi kurucu rektörü Prof. Dr. Ahmet Özel rektör olarak atanmış ve 1970 yılına kadar yaklaşık 4 yıl süre ile üniversitenin kalkınması ve temellerin sağlam atılması için büyük görevler üstlenmiştir. Karadeniz Teknik Üniversitesi’nin başlangıç yıllarında öğretim özellikle İstanbul Teknik Üniversitesinden ve ayrıca İstanbul Üniversitesinden görevli seçkin bir öğretim üyesi kadrosunca yürütülmüştür. Ders veren hocalar haftanın belirli gün veya günlerinde büyük bir

---

¹⁸ Çadırcı-Süslü, *a.g.e.*, s. 50.

¹⁹ Mustafa Polatoğlu, “Karadeniz Teknik Üniversitesi”, *Mimarlık Dergisi*, Sayı: 87, (1971), s. 46-49.

özveri ile Trabzon'a gelerek derslerini vermiş ve İstanbul'a dönmüşlerdir. Ancak, İstanbul'u bırakarak Trabzon'a yerleşmeyi düşünen, burada kalıcı olmayı tercih eden ve Karadeniz Teknik Üniversitesi'ni kalkındırarak, ekolünü oluşturacak idealist akademisyenler sayı olarak oldukça azdı. 1970'li yıllarda üniversiteyi yöneten rektörler dahi kısa sürelerle genellikle İTÜ'den görevlendirme ile gelmiştir²⁰.

Ege Üniversitesi 20 Mayıs 1955 tarihinde yayınlanan 6595 sayılı kanunla 5 Kasım 1955 tarihinde eğitim-öğretim hayatına başlamıştır. O dönem üniversiteler milli eğitim bakanlığına bağlı oldukları için açılış töreninde zamanın milli eğitim bakanı Prof. Dr. Ahmet Özel bir konuşma gerçekleştirmiştir. Daha sonra Atatürk Üniversitesinin kurucu rektörü olacak olan Prof. Dr. Ahmet Özel Ege Üniversitesinin açılış töreninde yaptığı konuşmada, "... Bu güzel yurt parçasından bir ilim merkezi doğdu. Bu merkezden ışık saçacak çocuklarımızın ülkenin her köşesini, birer fikir meşalesi olarak aydınlığa kavuşturacaklarına, yalnız bugünkü kuşağın değil, gelecekteki kuşakların da ışık kaynağı olacağına inanıyoruz. Ege Üniversite'nin profesörlerine, bilim adamlarına ve öğrencilerine başarılar; Üniversitenin Egelilere, yurda ve insanlığa hayırlı olmasını tüm kalbimle dilerim" demiştir. Ege Üniversitesi'nin ilk fakülteleri, 1955 yılında kurulan Tıp ve Ziraat Fakülteleri olmuş ve aynı öğretim yılı içinde Yüksek Hemşirelik Okulu açılmıştır. Ege Üniversitesi 1961 yılında Fen Fakültesini, 1968'de Mühendislik Fakültesini ve Dış Hekimliği Fakültesini kurmuştur. 1969 yılında ise İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi adı altında Ege Üniversitesi'ne bağlanmıştır. 1982 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi'ne bağlanmış olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin temelini oluşturan Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu 9 Eylül 1944 tarihinde İzmir'de kurulmuştur. 8 Haziran 1959 tarihinde kabul edilen 7334 Sayılı Kanunla "İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi" haline getirilmiş olan kurumun öğretim süresi 3 yıldan 4 yıla çıkartılmıştır. Yükseköğretimde uluslararası gelişmeler göz önüne alınarak akademinin bir üniversite bünyesinde faaliyetlerine devam etmesine karar verilmiş, 8 Mayıs 1969 tarihinde akademi Ege Üniversitesine bağlanmıştır. 1982 yılına kadar bölgenin tek üniversitesi olan Ege Üniversitesi'nin çevre illerdeki fakülte ve yüksekokulları, Pamukkale Üniversitesi, Celal Bayar Üniversitesi, Aydın Adnan Menderes üniversitelerinin ilk fakülte ve yüksekokullarını oluşturmuştur²¹.

11 Haziran 1951 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığınca Doğu Anadolu'da kurulacak ilk

²⁰ Kömürlü, , "1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları"... , s. 39.

²¹ Kömürlü, , "1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları"... , s. 40.

üniversitenin yerini belirlemek için 15 kişilik bir heyet görevlendirilmiştir. Bu heyet içerisinde saygın akademisyenler yer almış ve Doğu Anadolu’da ilk üniversitenin kuruluşu için çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Yapılan geziler ve değerlendirmeler neticesinde Doğu Anadolu’nun ilk üniversitesinin Diyarbakır veya Elazığ’da kurulması gündemdeyken, dönemin Erzurum valisi Cemal Gökten dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile telefonda görüşme yapmış heyetin Erzurum’u ziyaret etmesini sağlamıştır. Heyetin Erzurum’un yeni bir üniversite şehri olması konusunda ikna edilmesi ve üniversitenin kurulacağı büyük toprakların bağışlanması sonucu Doğu Anadolu’nun ilk üniversitesinin yeri belirlenmiştir²².

12 Mart 1955’te Erzurum’un kurtuluşunun 37. yıl dönümü kutlanırken kurulacağı ilan edilen üniversitenin “Atatürk Üniversitesi” adını alacağı tüm yurda ve Erzurumlulara müjdelendi. Üniversite kuruluşu için kanun tasarısı 31 Mayıs 1957’de 6990 sayı ile Büyük Millet Meclisinde kanunlaştı ve Resmi Gazete’de yayımlanarak 7 Haziran 1957 tarihinde yürürlüğe girdi. Böylece Atatürk Üniversitesi 1957 yılında Türkiye’nin 6. üniversitesi olarak resmen kurulmuş oldu. Atatürk Üniversitesi kuruluşundan bir yıl sonra 1958 yılında öğrenci almaya başlamıştır. İlk öğretime başladığı fakülteler Ziraat ve Fen- Edebiyat Fakülteleri olmuştur. 1958 yılında üniversitenin akademisyen kadrosunda 3 misafir öğretim üyesi, 23 asistan ve 135 öğrenci bulunuyordu. 1966 yılında Tıp Fakültesinin açılması ile Üniversitenin fakülte sayısı üçe yükselmiş, ardından da Fen-Edebiyat Fakültesi bünyesindeki Fen, Edebiyat ve İktisat-İşletme bölümlerinin ayrı birer fakülte haline getirilmesi ile 1969 yılında Atatürk Üniversitesinde Ziraat, Tıp, Edebiyat, Fen ve İşletme olmak üzere 5 fakülte bulunmuştur. 1969 yılında üniversitenin akademisyen sayısı 380’e ve öğrenci sayısı 1733’e ulaşmıştır. 1972 yılına gelindiğinde ise akademisyen sayısı 547’yi, öğrenci sayısı 3165’i bulmuştur. Bu rakamlara bakıldığında, Atatürk Üniversitesinin akademik kadrolarında hızlı bir artış sağladığı, yapısal durumu ve akademik yeterliliğinin hızlı gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır²³.

Eğitim dili İngilizce olan ilk Türk üniversitesi Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) olmuştur. ODTÜ 1956 yılında “Orta Doğu Yüksek Teknoloji Enstitüsü” adıyla eğitime başlamıştır. 1959 yılında 7307 numaralı kanunla üniversite olarak dönüştürülmüştür, bu sebeple ODTÜ’nün bir üniversite olarak kurulduğu tarih 1959 yılıdır. ODTÜ ilk derslerine Ankara Kızılay’da bulunan bir binada başlamıştır. İlk derslerin başladığı Kızılay Müdafaa

²² Kömürlü, , “1960’lara kadar Türkiye’de İlk Üniversitelerin Kuruluşları”..., s. 40.

²³ Kömürlü, , “1960’lara kadar Türkiye’de İlk Üniversitelerin Kuruluşları”..., s. 40.

caddesindeki 18 numaralı bina yetersiz olunca, TBMM bahçesinde bulunan bir bina enstitüye tahsis edilmiş ve öğrenci sayısının artışı nedeni ile yine TBMM bahçesine barakalar kurulmuş, dersler 1963 yılında bugünkü yerleşkeye taşınana kadar buralarda devam etmiştir. İlk yıllarında barakalarda eğitim verdiği için ODTÜ'ye “Gecekondu Üniversitesi”, “Baraka Üniversitesi” yakıştırmaları yapılmıştır. Ancak, bu barakaların içerisinde çok büyük hedeflere sahip çalışkan öğrenciler ve öğretim elemanları ODTÜ'yü ülkenin önde gelen üniversiteleri arasına taşımayı başarmışlardır. ODTÜ 1963 yılında yeni yerleşkesine taşındıktan sonra yalnız ülkemiz için değil, dünyanın saygın üniversitelerinden biri konumuna gelecek atılımlar gerçekleştirmiştir²⁴.

Teknik üniversitelerin kuruluş süreci yeni bir üniversite kanununun gündeme gelmesine ve üniversite sisteminin baştan sona tetkik edilmesine sebep olmuştur.

Üniversiteler Kanununda Yapılan Değişiklikler

1968'de dünya üniversitelerinde meydana gelen hadiseler Türkiye'yi de yakından etkilemiştir. Bu sebeple üniversitelerde reform isteği doğmuş ve 1969'ta başlatılan çalışmalar 1973'te sonuç vermiş, 1750 ve 1765 sayılı yasalar çıkarılarak personelin sorunlarına çare bulunmak istenmiştir.

07 Temmuz 1973 tarihinde yürürlüğe giren kanun ile; üniversite ve fakülte organlarının ve bireylerinin seçim, görev ve yetkileriyle devlet denetim ve gözetimi yeni esaslara bağlanmıştır. Üniversite: a) çeşitli kademelerde bilimsel öğretim yapmak, b) öğrencilerini, bilim anlayışı, kuvvetli, milli tarih şuuruna sahip, vatanına bağlı, milliyetçi ve sağlam düşünceli aydınlar ve yüksek öğrenime dayanan mesleklerde türlü bilim ve uzmanlık kolları için iyi hazırlanmış bilgi ve tecrübe sahibi, sağlam karakterli vatandaşlar olarak yetiştirmek, c) çağdaş bilim ve teknoloji gerekleri ve Devlet Kalkınma Planının hedefleri doğrultusunda, kendi insan gücü ve maddi kaynaklarını en rasyonel, etkili, verimli ve ekonomik şekilde kullanmak, d) memleketi ilgilendirenler başta olmak üzere, bütün bilimsel ve teknik sorunları çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalarda bulunmak bu çalışmalarda ilgili milli bilim ve araştırma kurumları ile yabancı veya uluslar arası benzer kurumlarla işbirliği yapmak, e) memleketin türlü yönden ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren bütün sorunları hükümetle ve kurumlarla da elbirliği etmek suretiyle öğretim ve araştırma konusu yaparak sonuçlarını toplumun faydalanmasına sunmak ve Hükümetçe Milli

---

²⁴ Kömürlü, , “1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları”..., s. 41.

Eđitim Bakanının aracılıđı ile istenecek inceleme ve arařtırmaları sonuřlandırarak dūřuncelerini bildirmek, f) Arařtırma ve incelemelerin sonuřlarını gōsteren bilim ve tekniđin ilerlemesini sađlayan her tūrlū yayınları yapmak, g) Tūrk toplumunun genel seviyesini yūkseltici ve kamuoyunu aydınlatıcı bilim verilerini sōzle ve yazı ile halka yaymak.

Devlet denetim ve gōzetimini sađlamak amacıyla Yūksokōđretim Kurulu ve Őniversite Denetleme Kurulu adıyla iki Őniversite ũstū kurul kurulmuřtur. Yūksokōđretim Kurulu, yūksokōđretimin bütūnlūđü anlayıřı iřinde ađdař bilim ve teknolojinin gereklerine ve Devlet Kalkınma Planının temel ilke ve politikalarına uygun olarak yūksokōđretim alanına yön vermek amacıyla gerekli inceleme, arařtırma ve devletin gōzetim ve deđerlendirmeleri yapmak, yūksokōđretim kurumları arasında koordinasyonu sađlamak, uygulamaları izleyerek, yetkili makam ve mercilere önerilerde bulunmakla görevli bir kurul (4. Madde) olarak tanımlanmıř; Őniversite Denetleme Kurulu ise Őniversiteler ũzerinde devletin gōzetim ve denetimini sađlamak ũzere Bařbakanlıđa bađlı olarak çalıřan bu kuruluş (7. Madde) olarak nitelendirilmiřtir. Yeni yasada rektōr ve dekanların gōrev sūresi ũç yıla çıkarılırken, rektōrūn iki, dekanın bir veya iki yardımcısı bulunması prensibi geirilmıř ve seçilen bir rektōrūn aradan bir dōnem geçmeden yeniden seçilemeyeceđi kabul edilip, fakūltelerdeki profesōrler kurulu kaldırılmıřtır. Diđer bir yenilik de, mevcut ve yeni kurulacak Őniversitelerin ođretim ũyesi gereksinimlerini karřılayacak tedbirler getirilmıř olmasındır. Bunların en Őnemlisi Őniversite doçenti unvanını kazananların Yūksokōđretim Kurulunun gōstereceđi bir veya birden fazla Őniversite veya bađımsız fakūltenin açık doçentlik kadrolarına, tūzūđüne mūracaat etmeyen veya atandıkları halde gōreve bařlamayanlarla açık kadro olduđu halde seçilemeyen doçentlerin istifa etmiř sayılacakları ve kendilerine ancak kadro gōsterilmeyen Őniversite doentlerinin kendi asistanlık kadrolarında ođretim ve arařtırma gōrevine devam edecekleri ifade edilmiřtir. Yasa ayrıca profesōrlük ve asistanlık sisteminde bazı deđeriklikler yaparak, boř profesōrlük kadrosu bulunmaması halinde doçentlerin profesōr olamayacaklarını ve doktora yapmadan da asistan olunamayacağını belirtmiřtir. Őđretim ũyeleri emeklilik yařını da 70 olarak saptamıřtır. Őniversitelerin gūvenliđi iřin yeni yasa yukarda gōzden geirmediđimiz anayasanın 120. Maddesi dođrultusunda, ođrenim ve ođretim Őzgūrlüklerinin tehlikeye dūřmesi ve bunun Őniversitelerce alınan tedbirlerle Őnlenememesi halinde hūkūmetin Őniversite idaresine el koyması prensibini getirmiřtir. Yeni Őniversiteler Kanunun yūrūrlūđe girmesinden bir gūn sonra 1765 sayılı Őniversite Personel Kanunu yūrūrlūđe girmiř ve Őniversite ođretim ũye ve yardımcılarının aylık Ődenek ve Őzlüklerini dūzene koymuřtur.

Öğretim üye ve yardımcılara normal devlet memurlarına uygulanan gösterge tablosu uygulanmakla birlikte, doktor ve uzman asistanlara ve öğretim görevlilerine 50, doçentlere 100, profesörlere 200 gösterge üstü uygulanmıştır.

Kademe ilerlemelerinde de bir yıl çalışma ve ilerlenecek kademenin boş olma koşulu getirilmiş ve onay mercii olarak ta üniversite rektörü gösterilmiştir. Öğretim üye ve yardımcılarını için ilgili kurum tarafından aşağıdaki öğretim yükü ve ek ders ücreti ödenmesi kararlaştırılmıştır:

Profesör (14), Doçent (11), Öğretim görevlisi (8), Asistan ve okutman (7), Araştırma görevlisi, çevirmen ve uzman (6) saat öğretim yükü ve ek ders yüküne tabi kılınmıştır. Bunların yanı sıra kuruluş ve gelişmesinde güçlük olan üniversite veya kuruluşların kadrolarına veya kadroları ile geçici görev yapan öğretim üye ve yardımcılara kuruluş ve geliştirme güçlüğü ödeneği öngörülürken, tüm öğretim üye ve yardımcılara, esas görevi üniversitede olan öğretim görevlilerine, asistanlara ve diğer öğretim yardımcılara iş güçlüğü, iş riski ve teminindeki güçlük zammı olarak her türlü yan ödeme hesaba katılmaksızın görev aylık dereceleri karşılığı olan aylıklarının %40'ı oranında her ay ek ödeme yapılması ve idari görevlerden dolayı ayrıca her ay rektör olmayan Üniversitelerarası Kurul Başkanına, rektörlere ve birden fazla fakülteden oluşan ve tüzel kişiliği olan üniversite Bilim ve Tıp Merkezi Başkanına almakta oldukları aylık maaş tutarının 2/3'ü, rektör yardımcısı ve dekanlara 1/2'si ve Yüksekokul müdürü ve dekan yardımcısına 1/3'ü oranında ek ödemede bulunulması kararlaştırılmıştır.

Öğretim üye ve yardımcılarının intibak işlemlerinin 9 üyeden oluşan Merkez İntibak Komisyonunun yönetmelikle saptayacağı genel esaslar içinde ilgili üniversite ve bu kanuna tabi müesseselerde teşkil edilecek intibak komisyonları eli ile kanun hükümlerine göre yapılacağı saptanmıştır.”²⁵

1750 sayılı kanunun çıkmasından hemen sonra Ankara Üniversitesi anayasanın 149. Maddesi gereğince Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılmış ve ilgili kanunun birçok maddesini iptal ettirmeyi başarmıştır. İptal edilen madde sayısı 25 idi²⁶.

1960 Sonrası Türkiye’de Yükseköğretimin Durumu

Türkiye’de yükseköğretim sorunlarının başında, her yıl üniversitelere girmek için bekleyen binlerce gencin durumu gelmektedir. Orta öğretimden gelen, sayıları bugün

²⁵ Çadırcı-Süslü, *a.g.e.*, s. 51-53.

²⁶ *A.g.e.*, s. 54.

3000.000’i aşkın ve yakın bir gelecekte 500.000’i aşacaktır. Bu öğrencilerin ancak %10’u Üniversitelere girebilmekte ve kalanlar Yüksek Öğrenim dışında toplum için büyük bir sorun oluşturmaktadırlar.

Geçmiş yıllarda sorumlular bu sorunu çözmek için en kolay olan yolu seçmişler ve daima Üniversiteleri kontenjanlarını artırmaya zorlamışlardır. Ülkemizde sağlıklı bir insan gücü politikası tespit edilmeden ve işsizlik sorunu dikkate alınmadan kullanılan bu kolay yol, ülkeyi yeni ve ciddi bir sorunla karşı karşıya getirecektir. Bütün Türkiye’de iş gücü fazlasına, bir de Yüksekokul ve Fakültelerden diplomalı işsizler eklenmiştir. Planlı kalkınma döneminin başında öngörülen eğitim planlaması ile iş yerleri açılma ve gelişmesi arasındaki gereken denge sağlanamadığı için, iş gücü fazlalığı giderek büyük boyutlara ulaşmıştır. Ülkemizde eğitim planlaması, daima en üst düzeyde insanı, “baştaki kadroları” yetiştirmek amacına yönelik olmuştur. Gelişmekte olan bir ülkenin kalkınmasında asıl ara kademeyi oluşturan gerekli güce, bilgi ve beceriye sahip teknik kadroların yetiştirilmesine yeterince önem verilmemiştir.

20 yıl önce, ilköğretimden yılda 500.000 öğrenci genel olarak öğretime gelince bunların ancak %35’i mesleki teknik öğretime ayrılıyordu. Bugün ilköğretimden ortaokul ve liselere bir yılda 1000.000 öğrenci gelmekte, bunların yine sadece %35’i mesleki teknik öğretime yönelmektedir. Kalan büyük kitle orta öğretim ve liselerden, hayatını kazanacak hiçbir özel bilgi ve beceri sahibi olmadan mezun olmaktadır. Bu gençlerin devlet dairelerinden başka hiçbir yerde iş bulma şansı yoktur.

Oysa Türkiye’de 1960’larda 380.000 devlet memuru varken 1979’larda devlet memuru sayısı 1.500.000’e çıkmıştır. Ülkemizdeki işsiz sayısı 1960’larda kentlerde 280.000, kırsal kesimde 900.000 iken, 1979’da kentlerde 1.650.000’e çıkmış ve kırsal kesimde 700.000 olmuştur.

İş ve İşçi Bulma Kurumu’nun bültenlerine göre, açık işsiz sayısının en çok ilk ve ikinci derecede orta öğretim mezunları arasında bulunduğu görülmektedir. Açık işsizlerin oranı en çok 20-29 yaş grubu gençler arasındadır. İş istemek için Kuruma baş vuranlar arasında 20-29 yaş grubunda 170.000 açık işsiz mevcut olup bunların sayısı bir yıl evvelkine oranla % 66.6 artmıştır. Çok önemli ve ciddi bir gerçek de Yükseköğretim ve Fakülte diplomalı işsiz sayısının giderek artış göstermesidir. Kuruma iş istemek üzere başvuran Yükseköğretim ve Fakülte diplomalıların sayısı 1980 Mart ayında 2.750 iken, bu sayı 1980 Temmuzunda 3.713’e yükselmiştir.

Eğitim planlamasında mesleki ve teknik öğretime gereken önem ve ağırlığın verilmemesi ve ayrıca genel orta öğrenimden gelenlerin de özel bilgi ve beceriden yoksun olarak yetişmeleri, erkenden hayatlarını kazanma şansını bulamayan bu gençlerin bir yandan büyük sayıda bir iş gücü fazlası oluşturmalarına, diğer yandan da bir meslek edinmek amacı ile üniversitelerin kapılarında birikmelerine neden olmaktadır.

Liselerden gelen öğrencileri Yükseköğretime yerleştirmek, teknik deyimle “Yüksek Öğrenimde Okullaşma” oranı 4 üncü 5 yıllık Planda 1983 yılları için %15 olarak öngörülmüştür. 1979’da ise bu oran %10,1’e düşmüştür. Yaygın öğrenim kurumlarından Yükseköğretim diploması alanlar bu orana dâhil değildir. Bir başka deyimle, 4 üncü 5 Yıllık Plan hedefleri içindeki Yükseköğretimde okullaşma oranı hemen hemen hedefine varmış görünmektedir. Ancak bu sonuçla birlikte yeni bir sorun gelişmektedir.

1980 Sonrası Üniversite Kanununda Yapılan Değişiklikler

“Üniversite” Tanımı 2547 sayılı kanuna göre: Yükseköğretim: Milli eğitim sistemi içinde, ortaöğretime dayalı, en az dört yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim - öğretimin tümüdür. Üniversite: Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim - öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan; fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumudur.”²⁷

Bu kanun kapsamında 1981 yılında “vakıf üniversiteleri” de kurulmaya başlamıştır. Nitekim ilk vakıf üniversitesi 12.12.1984 tarihinde YÖK kararı ile yüksek öğretim kurumu olarak kurulmuş olan Bilkent Üniversitesidir (84,1136,84,1156,84,1158 Sayılı Kararlar). Yeni kurulan bu üniversitelerle birlikte, üniversitelerin bölgelere göre dağılımına baktığımızda; 8 üniversitenin Marmara Bölgesi’nde, 9 üniversitenin İç Anadolu Bölgesi’nde, 2 üniversitenin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde, 4 üniversitenin Doğu Anadolu Bölgesi’nde, 2 üniversitenin Karadeniz Bölgesi’nde, 2 üniversitenin Ege Bölgesi’nde ve 2 üniversitenin de Akdeniz Bölgesi’nde olduğunu görüyoruz. Bu tarihten sonra geçen on yıl süresince Türkiye’de kurulan tek üniversite 27.06.1987 gün ve 3389 sayılı kanun ile kurulmuş olan Gaziantep Üniversitesidir.²⁸

Ülkemizde bugün mevcut olan meslek sahibi kişilerle, bunlara duyulan ihtiyaç arasında belirgin bir dengesizlik vardır. Devlet Planlama Teşkilatının raporlarına göre 1982

---

²⁷ Üniversite Tanımı ve Üniversitelerin Tarihsel Gelişimi, 21.02.2024, <https://web.archive.org/web/20200102225853/https://circlelove.co/universite-tanimi-universitelerin-tarihsel-gelisimi/>

²⁸ Sevil Sargın, “Türkiye’de Üniversitelerin Gelişim Süreci Ve Bölgesel Dağılımı” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 5, 2007, S. 141-142.

yılında Türkiye'nin mimar ihtiyacı 5.800 olarak saptanmış olduğu halde 13.590 mimarımız vardır. Eczacı ihtiyacı 1983 yılı için 5.800 olarak saptanmışken, 1983 yılında 14.475 eczacı yetişmiş olacaktır.

1982 yılı itibariyle ülkede inşaat mühendisi ihtiyacı 13.920 iken, inşaat mühendisi sayısı 21.560'dır. 5.170 kimya mühendisine ihtiyaç varken 8.320 kimya mühendisi bulunmaktadır. O halde bazı teknik meslek gruplarında iş gücü fazlası mevcuttur.

Buna karşılık, sağlık hizmetlerinin gerektirdiği meslek dallarında tıp doktoru, hemşire, hastabakıcı ve sağlık teknisyeni iş gücü kesiminde ve bunun gibi inşaat, makine, elektrik, kimya teknisyenleri, orman, tarım ve diğer teknisyen gruplarında büyük oranda eksiklik bulunmaktadır. 1923 yılında Türkiye'de 554 hekim mevcut idi. 1923-1945 arasında bu sayı 554'den 3886'ya yükselmiştir. 1955'de 9.638 olan hekim sayısı 1971'de 15.800 ve 1977'de 24.000 olmuştur. 1971-1977 yılları arasında hekim sayısı %51,9 oranında artmış olacaktır. 1980 yılı Temmuz hesabı ile memleketimizde 27.000 dolaylarında hekim mevcut olduğu bilinmektedir. 1945-1980 arasında ülkede 23.000 üzerinde hekim yetiştirilmiştir.

Dünyanın her yerinden tıp mesleğinde insan yetiştirme güç ve pahalı bir eğitim sistemi olduğu için tıp doktoru açığı vardır. Dördüncü 5 yıllık Kalkınma Planında 1983 yılında 35.500 hekime ihtiyaç doğacak, yeni kurulan Tıp Fakültelerinin kapasiteleri dâhil edilmediği halde 30.525 doktor yetişmiş olacaktır. O halde, Türkiye'de hekim açığı zannedildiği oranda büyük değildir ve dünyanın hiç ir ülkesinde de bundan daha fazla sayıda hekim yetiştirildiği söylenemez. Ancak sağlık hizmetlerinin gerektiği biçimde yürümediği de acı bir gerçektir. Bu sorunun en önemli sebebi ülke düzeyinde dengeli hekim dağılımını ve sağlık hizmetlerinin gerektiği biçimde uygulanmasını sağlayacak bir örgütlenmenin bugüne kadar gerçekleşmemiş olmasıdır.

Memleketimizde hekimlerin üçte ikisi üç veya dört büyük ilde yerleşmiştir. Yine memleketimizde hekimlerin ancak çok sınırlı sayıdaki kısmı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığında çalışmaktadır. Bu dengesiz dağılım önlenmedikçe, sağlık hizmetlerinde ülke gerçeklerine uygun bir sağlık politikası ve planlaması tespit edilmedikçe hekim adedi ne kadar artarsa artsın sağlık hizmetleri aksamakta devam edecektir.

Ülkemizde Üniversitelerin de bir parçasını oluşturduğu Yükseköğretim politikasında, insan gücü ihtiyacı ile meslek adamı yetiştirme politikası birbirinden ayrılması mümkün olmayan ciddi planlamaları gerektirir. Böylece Yükseköğretimde de ciddi bir eğitim planlaması ihtiyacı açıkça ortaya çıkmaktadır.

Üniversite başvurularının sayısı arttıkça üniversitelerin kontenjanlarını arttırmak, daha çok Fakülte ve daha çok üniversite açmak, meslek fazlası bulunan meslek gruplarında diplomalı Yükseköğretim ve Fakülte mezunu işsizliği arttıracak ve ülke yeni bir sorunla karşı karşıya gelecektir. Önemle vurgulanması gereken husus Üniversite kapılarında biriken öğrenciler sorununun eğitimin son aşaması olan tek Üniversite düzeyinde çözümlenemeyeceğidir. Gerçekçi ve sağlıklı çözüm yolu ile ilköğretimden başlayarak Üniversiteleri de içine alan, büyük oranda mesleki teknik öğretime dayalı, yeni ve geniş kapsamlı bir eğitim planlamasıdır. Bu eğitim planı içinde yüksek eğitim planlamasına yön verecek unsur, ülke gerçekleri ve ihtiyaçları göz önüne alınarak hazırlanacak olan bir istihdam politikasıdır.

Yıl boyunca basında pek sık bahsi geçen İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri sorununa burada yer vermek gereğini duymuyorum. Bu konuda Üniversitelerimizin ortak görüşü Üniversitelerarası Kurul kararı olarak ortaya konulmuştur. Kamuoyuna yanlış ve haksız olarak tek kaynaktan, üniversite-akademi çatışması olarak aksettirilen ve kanımızca fazla abartılan bu konu, ülkemizin yükseköğretim sorunu yukarıda arz edildiği gibi geniş bir açıdan ve bir bütün olarak ele alındığında çözümünü bulacaktır.

12 Eylül 1980 sonrasında üniversitelerde yeni bir yapılanma dönemi başlamıştır. 1981 yılının son döneminde Üniversite ve Yükseköğretim Yasasının, Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonunda yeniden ele alınması, 1946 ve 1973 Üniversite kanunlarından sonra bir kez daha üniversite kanununda reform yapılmasını gündeme getirmişti²⁹.

1980 Sonrası Üniversite Kanununda Meydana Gelen Değişiklikler

Reform 04.11.1981 yılında çıkan 2547 sayılı Yükseköğretim Kurumları yasası ile yapılmıştır. Bu yasanın amacı yükseköğretimle ilgili amaç ve ilkeleri belirlemek ve bütün yükseköğretim kurumlarının ve üst kuruluşlarının teşkilatlanma, işleyiş, görev, yetki ve sorumlulukları ile eğitim - öğretim, araştırma, yayım, öğretim elemanları, öğrenciler ve diğer personel ile ilgili esasları bir bütünlük içinde düzenlemektir. Bu kanun; yükseköğretim üst kuruluşlarını, bütün yükseköğretim kurumlarını, bağlı birimlerini ve bunlarla ilgili faaliyet ve esasları kapsar.

1981 tarihinde çıkarılan 2547 sayılı “Yükseköğretim Kanunu”ndan önce, Türkiye’de yükseköğretim sistemi MEB’e bağlı akademiler, bir kısmı diğer bakanlıklara, çoğu MEB’e

---

²⁹ Çadırcı-Süslü, *a.g.e.*,s. 63-70.

bağlı iki yıllık MYO ile konservatuarlar, MEB'e bağlı üç yıllık eğitim enstitüleri, mektupla öğretim yapan YAYKUR'dan oluşmaktaydı. 2547 sayılı Yasa ile bu kurumların hepsi bir çatı altında toplanmıştır. 2547 sayılı Yasa, 1973'te üniversitelere yönelik yapılan düzenlemelerin yol açtığı "sorun"lara çözüm getirmek iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Bu yasa ile üniversiteler YÖK'ün merkezi otoritesine bağlanmış YÖK, ÜAK ve YDK atama ile gelen kurullar olarak oluşturulmuşlardır.

Üniversitelerde eğitim-öğretim, bilim-araştırmanın önüne geçmiştir. Ayrıca, 1961 Anayasası ile üniversitelere verilen Anayasa Mahkemesi'nde dava açma yetkisi, 1982 Anayasası ve 2547 sayılı Yasa ile kaldırılmıştır. İlk kez 1750 sayılı Yasa'da yer alan üniversite kuruluşuna ilişkin düzenlemeler 1983'te çıkarılan 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu'nda (md.3) yer almış, bir üniversite açılırken hangi bölümlerin bulunması gerektiği tespit edilmiştir. Buna göre, birisi fen, edebiyat ya da fen-edebiyat olmak üzere en az üç fakülte bulunması koşul olarak konulmuştur. Ancak 2008 yılında Yasa'nın üçüncü maddesinde yapılan bir değişiklikte fen, edebiyat ya da fen-edebiyat fakültesinin bir üniversitenin açılabilmesi için bulunması gereken üç fakülleden birisi olma koşulu kaldırılmıştır.

Türkiye'de üniversitelerin tarihsel gelişimi genel hatlarıyla değerlendirildiğinde, Cumhuriyet döneminde üniversitenin gelişiminde Alman ve ABD etkisinin varlığı görülmektedir. Bu etkiler "Humbolt modeli" ve "girişimci üniversite modeli" olarak tanımlanan modellerin özelliklerini taşımaktadır. Bunlardan "Humbolt modeli"nin bazı unsurları ütopyik bulunsa da 1933 üniversite reformundan itibaren yerleştirilmeye çalışılmıştır. 4936 ve 1750 sayılı yasalar da bu modele bağlı çerçeve yasalar olarak değerlendirilmektedir. Girişimci üniversite modelinin ise, 1950'lerde kurulan bölge üniversitelerine Amerikan bilim adamlarının sık sık çağırılmasıyla temelleri atılmaya, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile birlikte uygulamaları netleşmeye başlamıştır. Sürecin devamında "Girişimci üniversite"nin temel unsurlarından olan kitle eğitimini sağlamak amacıyla üniversite sayısı hızla artırılmıştır. Türkiye'de üniversite sisteminin ABD'dekine benzer biçimde "şirket" gibi çalışmasını, "modern işletmecilik teknikleri" ile yönetilmesini, yeni liberal anlayışı benimsenmesini isteyen çevrelerde üniversite reformunun ana eğilimi olarak özel girişimi ön plana alan, kamu müdahalesini kaynak sağlamak, kimi düşünceleri sınırlamak ve gerektiğinde tasfiye yapmakla sınırlayan Amerikan modelin Türkiye koşullarına aktarılması öne çıkarılmıştır.

Ülkemizde yeni üniversitelerin kurulması ve kuruluş yeri seçimine ilişkin

değerlendirme yapabilme ve bu konuya ilişkin sorunlara çözüm üretebilmek amacıyla, Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar kurulan üniversitelerin temel kuruluş gerekçelerini incelemek yararlı olacaktır. 1950'li yıllarda sayıları artırılmaya başlanan devlet üniversitelerinin sayı artışlarına ilişkin dönüm noktaları 1973-1975 dönemi, 1982, 1992, 2006-2008 dönemi olarak sınıflandırılabilir. Bu dönemlerdeki gelişmeler incelendiğinde ülkemizde üniversite kurulmasının başlıca iki gerekçeye dayandırıldığı görülmektedir. Bu gerekçeler; ekonomik ve politik gerekçeler olarak ele alınabilir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan, özellikle de üniversite sayısının çoğalmaya başladığı 1950'li yıllardan bu yana, yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin önemli hedeflerden birisi; ülkedeki bölgesel eşitsizlikleri gidermeye yönelik olarak üniversitelerin yurt sathına eşit yayılmasının sağlanması çabası olmuştur. Buradaki temel yaklaşım bir yandan hemen her bölgeye eğitimin götürülebilmesi, diğer yandan ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan bölgenin hareketlenmesini sağlamak ve böylece ülkedeki bölgesel eşitsizlikleri gidermeye katkı yapmaktır. Bu yaklaşımla birlikte üniversitelerin yalnızca yükseköğrenim kurumları olduklarına ilişkin yaygın algı yerini gittikçe ekonomik büyümenin ve kalkınmanın önemli motor gücü olabilecekleri düşüncesine bırakmaya başlamıştır. Üniversitelerin yalnızca kültür üretici bir kurum olmadığı, aynı zamanda bölge için gelir yaratan ve dağıtan bir kurum olduğu sıkça ifade edilmektedir. Üniversitenin bir bölge için endüstriyel ya da altyapısal yatırımlarla eş derecede önemli kalkınma faktörü olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca, artan biçimde, yerel ekonomiye, istihdam yaratarak ve gelir kazandırarak katkıda bulunan, kentin bütünsel bir parçası, emek piyasasının niteliksel yapısını etkileyen bireyler ve girişimciler için cazibe merkezi işlevi gören, kamusal olanakların bölgesel ağı olarak düşünülmektedir. Bu ağ içinde üniversiteler iş olanağı yaratmayı teşvik etmekte, sosyo-kültürel hareketliliğe ve yaşam kalitesine katkıda bulunmakta ve genç nüfusun bölgeden göçünü önlemeyi amaçlamaktadır. Diğer yandan günümüzde üniversite yatırımını kamusal bir hizmet olmaktan çıkarıp, özel sektöre yöneltmeye eğilimli bir yaklaşım da söz konusudur. Bu çerçevede yapılması planlanan yasal değişiklikler sonucu özel sektörün üniversite kurma yolunda karşı karşıya olduğu engellerin ortadan kaldırılması da hedeflenmektedir. Üniversitenin ekonomik işlevi doğrudan ve dolaylı katkılar biçiminde şekillenmektedir. Üniversitenin yerel ekonomiye doğrudan katkıları, üniversitenin istihdam yaratması; dolaylı katkıları ise, üniversitenin, çalışanlarının ve öğrencilerin yerel ekonomiyi oluşturan unsurlardan mal ve hizmet talebinde bulunmaları olarak sıralanabilir. Üniversitenin ekonomik işlevinin yanı sıra, sosyal gelişme

hedeflerinden biri olan bölgelerarası farklılıkları da azaltacağı, bu hizmetin ülkenin az gelişmiş bölgelerinde gerçekleştirilmesi ile düşük gelirli grubun eğitim ve kültür düzeyinin yükseleceği görüşü de dillendirilmektedir. İstanbul Ticaret Odası tarafından konuya ilişkin yapılan bir araştırmada “bölgelerarası gelişme farklılıklarının ortadan kaldırılmasında üniversitelere düşen görevler” sorusuna denekler tarafından; eşit ve kaliteli eğitim vermek, halkı anlamak ve yol göstermek, projeler üretmek, bölgenin özelliklerini ortaya koyacak araştırmalar yapmak, toplumsal gelişmeye önem vermek, bölgenin sorunlarına çözüm aramak biçiminde cevaplar verilmiştir. Diğer yandan ankette yüzde 1.7 gibi çok küçük bir orana sahip olmakla birlikte üniversitelere görev düşmeyeceğini ifade edenler de yer almıştır³⁰.

Planlı dönemle başlayan planlama çalışmalarına ek olarak üniversitelerin kurulmasına ilişkin iki kapsamlı çalışma daha yapılmıştır. Bunlardan birincisi, Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) 1968 yılında yaptığı ve “Yükseköğretim Araştırması Raporu”, olarak yayımlanan çalışmadır. İkincisi ise YÖK, MEB ve DPT'nin 1990'ların başlarında yapmış oldukları “Yeni Yükseköğretim Kurumlarının Kuruluş Yerlerinin Seçiminde Uygulanacak Ölçütler” adlı Rapor'dur. Bu raporların ikisinde de, yeni yükseköğretim kurumları açılmasında ve yer seçiminde hangi ölçütlerin geçerli olması gerektiği belirtilmiştir. Bu raporlarda üniversitelerin yurt sathına yayılmasına ilişkin görüş yine kendini göstermektedir. Ancak, her ile bir üniversite yerine, gelişmekte olan bölgelerde kurulacak üniversitelerin bölgesel gelişme merkezleri dikkate alınarak seçilmesi gerektiği özellikle 1970 tarihli Rapor'da altı çizilen konu olmuştur.

Üniversitelerin üç büyük kent dışında bir başka deyimle taşrada kurulup, yurt düzeyine dengeli yayılması düşüncesi Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Atatürk Üniversitelerinin kurulmasıyla uygulamaya geçirilmiştir. 1973 yılına kadar mevcut dokuz üniversiteden sadece ikisi üç büyük kent dışında iken, 1973-1978 dönemindeki on yeni üniversitenin tamamı taşrada kurulmuştur. 1978-1982 döneminde üniversite kurulmamıştır. Ancak, 1982 yılında kurulan sekiz yeni üniversitenin sadece üçünün taşrada yer alması bu dönemde plan hedeflerine uyulmadığını göstermektedir. 1992 yılında kurulan 21 yeni üniversitenin tamamına taşrada yer seçilmesi ile tekrar plan hedefleri çerçevesinde davranılmaya çalışıldığını düşündürmektedir. 2006-2008'de kurulan devlet üniversitelerine bakıldığında ise “her ile bir üniversite” şiarı çerçevesinde davranıldığı görülmektedir. Bu yaklaşım 58.

---

³⁰ Sultan Kavili Arap, “Türkiye Yeni Üniversitelerine Kavuşurken: Türkiye'de Yeni Üniversiteler Ve Kuruluş Gerekçeleri”, *A.Ü. SBF Dergisi*, Cilt: 65-1, 2010, s. 3-6.

Hükümet Programı'nda (2002) hedefler içinde de yer almaktadır. Ayrıca, her ile bir üniversite açılmasına ilişkin yaklaşım mecliste de savunulmuştur. Örneğin, 2007'de açılan üniversitelere ilişkin olarak Bingöl milletvekili Mahfuz Güler; "Eğer bir ilin kalkınmasını istiyorsanız, o ilde üniversitenin kurulması kaçınılmaz olur." demiştir.

Diğer taraftan Türkiye tarihinde üniversitelerin kuruluş yerlerinin seçiminde politik kaygıların etkilerine sıklıkla rastlanmaktadır. Her ne kadar üniversitelerin yer seçiminde etkili olan siyasal ve ekonomik kaygıları birbirinden bağımsız olarak ele almak pek olanaklı olmasa da, çalışma açısından böyle bir sınıflandırma her iki kavramın etkilerini ayrı ayrı görebilmek amacıyla yapılmıştır. Bu nedenle yapılan sınıflandırma gereği yeni üniversitelerin kurulmasına yönelik siyasilerin etkiler, iki başlıkta ele alınmıştır. Bunlardan birincisi üniversite yasaları çerçevesinde dönemin siyasal iktidarının üniversitelerin işleyişini biçimlendirishi, ikincisi ise yeni üniversitelerin kuruluş kararlarına (kurulacak üniversitelerin yer ve sayılarının belirlenmesine) siyasilerin etkileridir.

Meclis'te yapılan toplantılarda konuya ilişkin yapılan değerlendirmeler incelendiğinde; parlamenterlerin yaklaşımları siyasal konularına bağlı olarak üniversite kurulmasını destekleyen ve eleştiren görüşler olarak tespit edilebilir. Toplu halde üniversite kurulan her döneme ilişkin parlamenterlerin değerlendirmeleri birkaç örnek ile sunulmuştur. 1982'deki toplu üniversite kurulmasının ardından, 1983 yılında yapılan bir Danışma Meclisi toplantısında, milletvekillerinden Beşir Hamitoğulları tarafından dile getirmektedir. Hamitoğulları, yeni üniversite kurulmasına ilişkin yerleşmiş olan usulü eleştirirken, Türkiye'de yükseköğretim sorununun temelinde siyasal yaklaşımlarla üniversite kurma olgusunun bulunmakta olduğunu, eğitim sistemi çökmüşken, yeni üniversiteler kurulmasına ilişkin öneriler verilmesinin ülkeye yarar sağlamayacağını belirtmiştir. Üniversite kurulurken bilimsel verilere dayanan bir süreç gerektiğini, bunun yanı sıra ekonomik kaygılarla üniversite kurmanın ülkenin kalkınmasıyla bağdaşıp bağdaşmadığı sorununun, bilimsel olarak incelenmesi gereksinimini de belirtmiştir.

1992 dönemine gelindiğinde 21 üniversite, iki İleri teknoloji Enstitüsü'nün (YTE) kurulması ile devam eden süreçte Meclis'te yine benzer tartışmalar yapılmıştır. Dönemin İçişleri Bakanı İsmet Sezgin çok sayıda üniversite kurulması kararının amacını, kentin sosyal, ekonomik, tarımsal ve sanayi hayatının gelişimine katkıda bulunmak olarak açıklamıştır. Bu yaklaşımı destekleyen pek çok örnek ise meclis görüşmeleri esnasında yapılan konuşmalarda görülmüştür. Manisa Celal Bayar Üniversitesi'ne bağlı MYO açılmasının gerekçesinde

ekonomik yönden geri kalmış ve kültürel potansiyeli bulunan Gördes İlçesi ve civar ilçelerinin gençlerinin mesleğe yöneltilmesi bakımından son derece gerekli olduğunun belirtilmesi, Çankırı Milletvekili İsmail Coşar tarafından, Çankırı'ya bir hareket getirmesi için teknik eğitim fakültesi açılmasının talep edilmesi bu konuda dile getirilen sayısız örneklerden iki tanesidir. Milletvekili Avni Akyol, Türkiye'nin, yükseköğretimdeki okullaşma oranı açısından yeni üniversitelere muhtaç olduğunu, her ne kadar 1946 yılında kurulan Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin, tıp fakültesi hala tamamlanamamış, Eskişehir'deki üniversitede, tıp fakültesi kurulması çalışmalarını yıllardır devam etmesine karşın hala gerçekleşmemiş olsa da, bu üniversiteleri kurmaya mecbur olduklarını ifade etmiştir. Verdikleri yasa teklifinde, 1992 yılından itibaren 2012 yılını kapsayan 30 yıllık bir perspektif içinde 40 ilde yeni üniversite, dört ilde YTE, iki ilde vakıf üniversitesi açılmasını öngörmüş olduklarını belirtmiştir. Bu yasa teklifinin, yükseköğretim ve MEB üyelerinden oluşan bir komisyonda hazırladıklarını söyleyen, Akyol'un ifadesine göre, Bakanlar Kurulu tasarısında 29 üniversite, iki YTE ve bir vakıf –Koç Üniversitesi var iken; tasarı Milli Eğitim Komisyonuna geldiğinde üniversitelerin sayısı 44'e, YTE sayısı dörde, vakıf üniversitelerinin sayısı ikiye çıkarılmıştır. Bunun üzerine, yükseköğretim fonu kurulması, bir akademik personel yetiştirme programının yapılması koşuluyla, 2010 yılına kadar bu sayının gerçekleştirilmesi kararlaştırılmış, 1992'de kurulacak üniversitelerin sayısı 21 devlet 7, iki YTE ve iki Vakıf üniversitesi olarak 25'e indirilmiştir.

Milletvekili Avni Akyol, Türkiye'nin, yükseköğretimdeki okullaşma oranı açısından yeni üniversitelere muhtaç olduğunu, her ne kadar 1946 yılında kurulan Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin, tıp fakültesi hala tamamlanamamış, Eskişehir'deki üniversitede, tıp fakültesi kurulması çalışmalarını yıllardır devam etmesine karşın hala gerçekleşmemiş olsa da, bu üniversiteleri kurmaya mecbur olduklarını ifade etmiştir. Verdikleri yasa teklifinde, 1992 yılından itibaren 2012 yılını kapsayan 30 yıllık bir perspektif içinde 40 ilde yeni üniversite, dört ilde YTE, iki ilde vakıf üniversitesi açılmasını öngörmüş olduklarını belirtmiştir. Bu yasa teklifinin, yükseköğretim ve MEB üyelerinden oluşan bir komisyonda hazırladıklarını söyleyen, Akyol'un ifadesine göre, Bakanlar Kurulu tasarısında 29 üniversite, iki YTE ve bir vakıf –Koç Üniversitesi var iken; tasarı Milli Eğitim Komisyonuna geldiğinde üniversitelerin sayısı 44'e, YTE sayısı dörde, vakıf üniversitelerinin sayısı ikiye çıkarılmıştır. Bunun üzerine, yükseköğretim fonu kurulması, bir akademik personel yetiştirme programının yapılması koşuluyla, 2010 yılına kadar bu sayının gerçekleştirilmesi kararlaştırılmış, 1992'de kurulacak üniversitelerin sayısı 21 devlet, iki YTE ve iki Vakıf üniversitesi olarak 25'e indirilmiştir.

Avni Akyol, çıkan sonuçlardan hoşnut olmayacak milletvekillerinin tepkilerine yönelik olarak talepleri gerçekleşmeyen ya da geciken milletvekillerinden anlayış beklendiğini ifade etmiştir.

Sultan Kavili Arap, “Türkiye Yeni Üniversitelerine Kavuşurken: Türkiye’de Yeni Üniversiteler” adlı çalışmasında yeni üniversitelerin hazırlıksız kurulduklarına ilişkin öz bir eleştiri yapmıştır. 1992’de toplu olarak üniversite kurma kararının arkasından yaşanan sıkıntıları dile getirerek yapılan durum tespitlerinde bazı milletvekilleri, bunun tekrarlanmasını tehlikeli bularak, konuya ilişkin görüş bildirmişlerdi. Dönem milletvekillerinden Mehmet Salih Yıldırım konuşmasında, “ülkemizde, yeni üniversite ve fakültelerin açılma yetkisi kullanılırken, popülist politikalar yerine ülke gerçekleri, akılcılık ve bilimsellik ön planda tutulmalıdır, yeni üniversitelerin açılması konusunda, DPT’nin beş yıllık kalkınma planı ile yükseköğrenim master planı esas alınmalıdır. Devlet ve özel üniversitelerin sayısı 68 olup, bu sayının bugünkü popülist politikalarla 100’e ulaşacağı...” öngörüsünde bulunmuş ve kaygılarını dile getirmiştir. Yıldırım ayrıca, 1992 yılında yeni üniversitelerin kurulması aşamasında YÖK başkanı ve dönemin Milli Eğitim Bakanı’nın siyasal baskılara direnemediğini de belirtmiştir. Dönem milletvekili Hikmet Sami Türk de yeni kurulacak üniversitelerin, birer tabela üniversitesi olarak değil, öğretim üyeleri ve öğrencileri olan, araç gereçlere sahip, çağdaş eğitim ve öğretim yapan kurumlar olarak kurulabildiği takdirde anlamlı olacağını belirtmiştir. 23 Kasım 2002 günü TBMM’de 58. Hükümet Programında yer alan ilkelerden yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin olanları, üniversitelerin planlı bir şekilde yurt düzeyinde daha yaygın hale getirilmesinin sağlanması, bunun için, yeni üniversitelerin kurulmasında mevcut potansiyelleri ve olanakları da dikkate alan nesnel kriterlerin geliştirilmesi, üniversitelerin bölgelerindeki potansiyeller de dikkate alınarak belirli alanlarda ihtisaslaşmaların sağlanması olarak ifade edilmiştir. Ancak daha sonraki gelişmelerde yer seçimlerinde ölçütler geliştirilmemiş ve yer seçimi yapılırken geçmişte geliştirilen iki temel ölçüte de uyulmamıştır. Bunun önemli bir göstergesi, 2006 yılında 15 üniversitenin kurulmasına ilişkin Meclis görüşmelerinde ifade edilen düşüncelerdir. Bazı milletvekilleri yeni kurulan üniversitelerin yer seçimlerine ilişkin standart bir yer seçim ölçütünün uygulanmadığını, bazıları ise mevcut olan fakültelerin bağlı olduğu üniversiteler değiştirilerek kağıt üzerinde üniversiteler yaratıldığını ifade etmişlerdir. Üstelik, Meclis’te kabul edilen 15 üniversitenin tasarı hazırlık döneminde YÖK’ten istenen görüşte; tasarıda yer alan Ordu, Tekirdağ, Uşak ve Düzce üniversitelerinin kurulmasının uygun olacağı, diğerlerinin ise zamana yayılması gerektiğini belirtmiştir. Buna karşın YÖK görüşü dikkate

alınmayarak, listenin tamamı meclise taşınmış ve on adet üniversite kurulmasının da sinyalleri verilmiştir. Milletvekillerinden gelen yeni üniversite taleplerine dikkat çeken Milli Eğitim Bakanı Çelik, toplam 25 üniversite planlandığını, ancak bütçe olanakları nedeniyle şimdilik ilk 15'ini açabileceklerini, 2007 bütçesine diğer on üniversite ile ilgili ödenek koyma planları olduğunu belirtmiştir. 2007 yılına gelindiğinde ise kurulması planlanan on üniversiteye yedi daha eklenerek 17 yeni üniversite kurulmuştur. 2007 yılı sonunda üniversite kurulmamış olan dokuz ilin milletvekillerinin de talebiyle 2008 yılında dokuz üniversite daha kurulmuş ve planlanan rakamın çok üstünde bir sayıya ulaşılmıştır. Yukarıda her döneme ait birkaç örnekle sunulan yaklaşımlara bakıldığında, yeni üniversiteler kurulurken yeni üniversitelerin kuruluş yerlerinin seçilmesi ve kuruluş yasalarının çıkarılmasıyla ilgili birbirine çok benzeyen ifadeler, iktidar ve muhalefet ayrımı olmaksızın TBMM'de grubu olan bütün milletvekillerinin ortak görüşüdür³¹.

Sonuç

Ülkenin her yerine yayılması planlanan bir üniversite hareketinin 1960'lı yıllara kadar geçen süreçte başladığı görülmektedir. 1960'lı yıllardan sonra ülkenin dört bir tarafına yeni üniversiteler kurularak 1970'li yılların sonuna gelindiğinde İstanbul'da 3, Ankara'da 3, İzmir, Trabzon, Erzurum, Diyarbakır, Samsun, Eskişehir, Elazığ, Malatya, Kayseri, Konya, Bursa, Sivas ve Adana'da birer tane olmak üzere toplam 19 adet üniversite kurulmuştur (Günay ve Günay, 2011). Bu yeni üniversiteler yükseköğretimin yurt çapında dengeli dağılımını sağlama amacına yönelik kurulmuştur (Sargın, 2007). Her şehirde en az bir üniversitenin kurulmuş olduğu 2008 yılına kadar geçen süreçte, 1970'li yıllar sonuna kadar her bölgede kurulmuş olan üniversitelerimiz çevre illerini de kapsayacak şekilde yükseköğretimin gelişimine ve yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Üniversiteler tarafından çevre il ve ilçelere yüksekokulların açılmasının yanı sıra, 1981 yılında Yükseköğretim Kurulu'nun kurulması ile üniversitelerden bağımsız olarak açılan akademi ve yüksekokullar bölgelerindeki üniversitelere bağlanmıştır. Böylece, üniversitelerin merkezi özelliği güçlenmiş ve yeni üniversitelerin kurulması için gerekli altyapının sağlanmasında önemli rolleri olmuştur.

Kaynaklar ve Faydalanılan Eserler

Ali Y. Baltacıoğlu, "Darülmüallimat'tan İnas Darülfünunu'na", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, Sayı: 10, (2008).

³¹ Sultan Kavili Arap, "Türkiye Yeni Üniversitelerine Kavuşurken: Türkiye'de Yeni Üniversiteler Ve Kuruluş Gerekçeleri", *A.Ü. SBF Dergisi*, Cilt: 65-1, 2010, s.6-10.

Atilla Özgür, “ Veteriner Hekim Terimi Üzerine Tarihsel Bir Araştırma”, Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi, Sayı: 44, (1997).

Ayşe Aktaş, “Atatürk ve Harf devrimi” *Erdem: Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Sayı: 11, (1999).

Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara (1991).

Dursun Hazer, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: I, (2002).

Eren Kömürlü, “1960'lara kadar Türkiye'de İlk Üniversitelerin Kuruluşları”, *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, Nisan (2019).

Mesut Yücebaş, “1933 Darülfünun'un İlgası ve Yeni Üniversitenin Ruhu: Basında Üniversitenin Anlamı”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 13, (2014), s. 259- 283.

Musa Çadircı-Azmi Süslü, *Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi*, Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan, Ankara (1982).

Nurettin Çalışkan, *ODTÜ Tarihçe: 1956-1980*, İstanbul (2002).

Osman Eğri, “Yeniçeri Ocağının Manevi Eğitimi ve Bektaşılık” Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Cilt:10, Ankara (1999).

S. Edip Bakır, *Eğitimimizde ve köycülüğümüzde iki anıt Hasan Ali Yücel ve Hakkı Tonguç*, (1969).

Sevil Sargın, “Türkiye'de Üniversitelerin Gelişim Süreci Ve Bölgesel Dağılımı” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 5, (2007).

Stanford Shaw-E Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt: II, İstanbul, (1983).

Sultan Kavili Arap, “Türkiye Yeni Üniversitelerine Kavuşurken: Türkiye'de Yeni Üniversiteler Ve Kuruluş Gerekçeleri”, *A.Ü. SBF Dergisi*, Cilt: 65-1, (2010).